

Владимир Шекуларац,
Београд, Народна библиотека Србије
Одељење за истраживање и развој
библиотечко-информационог система-
Матично одељење
sekularac@nb.rs

МРЕЖА ЈАВНИХ БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ У ПЕРИОДУ ОД 2000. ДО 2016. ГОДИНЕ

Резиме

У раду је анализирано стање мреже јавних библиотека Републике Србије у периоду од 2000. закључно са крајем 2016. године са становишта актуелних међународних и националних извора права у библиотекарству, система, извора и обима финансирања, развијености мреже у односу на градска насеља и насељена места, матичних функција у библиотекарству, просторних услова, људских ресурса, формирања, вођења, набавке и коришћења колекција књига, формирања електронских база као и обухвата становништва чланством у јавним библиотекама.

Кључне речи: јавне библиотеке, правни прописи, финансирање, просторни услови, људски ресурси, колекције књига, корисници

1. Библиотеке Србије

Мрежа јавних библиотека Србије део је јединственог библиотечко-информационог система Републике који су у анализираном периоду од 2000. до 2016. године чиниле: националне и централне матичне библиотеке (Народна библиотека Србије у Београду и Библиотека Матице српске у Новом Саду), универзитетске библиотеке (Универзитетска библиотека *Светозар Марковић* у Београду, Универзитетска библиотека *Никола Тесла* у Нишу, Универзитетска библиотека у Крагујевцу, Централна библиотека Универзитета у Новом Саду, Универзитетска библиотека Државног универзитета у Новом Пазару и Универзитетска библиотека Универзитета у Новом Пазару), затим Библиотека Српске академије наука и уметности, Библиотека Српске патријаршије и Централна библиотека Војске Србије, мрежа јавних библиотека и мреже високошколских, школских и специјалних библиотека и библиотека научно-истраживачких института и установа. Део овог система су, али само у појединим елементима, и војне библиотеке. Изван система су, сагласно уставним одредбама о одвојености цркве и државе, библиотеке традиционалних цркава и верских заједница.

Библиотеке са подручја косовско-метохијских округа од интервенције НАТО снага на Косову 1999. године и успостављања међународног протектората на том подручју само су у појединим елементима део овог система, па због свог специфичног положаја и недостатка података нису обухваћене анализом.

До 1999. године у Централни регистар библиотека Народне библиотеке Србије било су уписане 182 библиотеке са овог подручја укључујући и Народну и универзитетску библиотеку *Иво Андрић* у Приштини, са привременим седиштем у Београду. На Универзитету у Приштини са седиштем у Косовској Митровици од 2007. године, када је организована, ради Универзитетска библиотека, као организациона јединица поменутог Универзитета.

1.1. МРЕЖА ЈАВНИХ БИБЛИОТЕКА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Универзални међународни докуменат *IFLA/UNESCO Манифест за јавне библиотеке*¹ афирмише значај јавних библиотека и проглашава их животном снагом образовања, културе и информисања, што је задатак за чију је реализацију у информатичком друштву неопходно темељно редефинисање традиционалних функција јавних библиотека.

Анализа стања мреже јавних библиотека Републике Србије у периоду од 2000. до 2016. године урађена је на основу редиговане базе података *Мрежа библиотека Србије* коју води Народна библиотека Србије и друге матичне библиотеке те се подаци у њој могу сматрати веродостојним у мери која је неопходна да би параметри могли бити објективни за извођење релевантних закључака.

Анализа обухвата период од почетка 2000. до краја 2016. године који би се на ширем плану могао најкраће окарактерисати као период повратка Србије у међународну заједницу и период обнове привреде и институција и као и период у коме је Србија настојала да ухвати корак у текућој информатичкој револуцији у свим областима друштвеног живота, па и у култури и у библиотечко-информационој делатности.

Мрежа јавних библиотека функционисала је у том периоду у духу процеса очувања и обнове расположивих ресурса и традиционалних функција, али и у настојању да увођењем у праксу нових услуга и функција развије потенцијале неопходне за остваривање своје нове, знатно комплексније и одговорније улоге у информатичком друштву.

1.1.1. Правни статус и финансирање

У већ поменутом *IFLA/UNESCO Манифесту за јавне библиотеке* утврђен је принцип да су за јавну библиотеку одговорни локални и државни органи управе, да њен рад обавезно треба да се одвија на основу посебних правних прописа и да је неопходно да га финансирају локални и државни органи управе, а у другом релевантном међународном документу *IFLA/UNESCO Смерницама за развој јавних библиотека*² ближе је одређена неопходност изградње адекватног националног правног оквира и довољних средстава за рад јавних библиотека: "Да би одржале ниво услуга потребан за испуњење њихових функција, јавне библиотеке треба да буду подржане одговарајућим правним прописима и да имају довољно финансирање".

У првом делу анализираног периода, до краја 2011. године, рад мреже јавних библиотека у Србији одвијао се у оквиру законских прописа Републике Србије донетих почетком последње деценије прошлог века и није било промена ни унапређења законске регулативе која дефинише њихов положај у друштвеној заједници.

Правни статус јавне библиотеке био је, наиме, одређен *Законом о јавним службама*³ и *Законом о библиотечкој делатности*⁴ који су јавну библиотеку дефинисали као самосталну јавну установу у области културе за чије су оснивање и рад одговорни органи локалне општинске самоуправе, као и *Законом о локалној самоуправи*⁵ који чланом 20, став 1, тачка 16. утврђује обавезу општине да у оквиру свог изворног делокруга "оснива установе и организације у области основног образовања, културе, примарне здравствене заштите, физичке културе, спорта, дечје и социјалне заштите и туризма, прати и обезбеђује њихово функционисање".

На плану законске регулативе која регулише питање финансирања јавних библиотека у периоду до краја 2011. године није, дакле, било ни промена ни унапређења.

Финансирање јавних библиотека вршило се из општинског, односно градског буџета, сагласно одредбама поменутог *Закона о локалној самоуправи* и сагласно одредбама *Закона о општем интересу у области културе*⁶ којима су за обезбеђивање услова за рад јавних библиотека обавезани органи локалне самоуправе као њихови оснивачи. Мрежа јавних библиотека на подручју Аутономне покрајине Војводине била је у периоду до краја 2011. године организована и финансирана и на основу *Закона о утврђивању надлежности Аутономне покрајине Војводине*⁷.

На основу *Закона о библиотечкој делатности* Министар културе донео је низ подзаконских аката којима су ближе регулисани поједини сегменти рада библиотека, па и јавних библиотека: правна заштита библиотечке грађе и информациони инструменти у библиотекама (*Правилник о евиденцији библиотечке грађе*⁸), услови за физичку заштиту библиотечке грађе (*Правилник о ближим условима за чување библиотечке грађе*⁹), стручни послови и стручна спрема особља (*Правилник о врсти стручних послова у библиотеци, врсти и степену стручне спреме потребне за њихово обављање*¹⁰), стицање стручних звања (*Правилник о ближим условима за стицање звања лица која обављају стручне послове у библиотеци*¹¹), стручни испити (*Правилник о програму стручног испита у библиотечкој делатности и начину његовог полагања*¹²) и вршење матичних функција (*Правилник о надзору над стручним радом у библиотекама*¹³ и *Правилник садржини и начину вођења регистра библиотека*¹⁴).

На основу *Закона о библиотечкој делатности* управник Народне библиотеке Србије донео је три подзаконска акта којима су ближе регулисани поједини сегменти рада јавних библиотека: израда каталога (*Упутство за обраду библиотечке грађе*¹⁵), ревизија и отпис (*Упутство о ревизији и отпису*

библиотечке грађе¹⁶) и поступак стицања звања радника (*Стручно упутство о поступку и начину стицања звања лица која обављају послове у библиотеци*¹⁷).

Правни оквир у коме је функционисала мрежа јавних библиотека у Србији у првом делу анализираног периода у целини гледано испуњавао је принципе из наведених међународних докумената. Темељне предности националног правног оквира су одредбе којима је јавна библиотека установљена као самостална јавна установа и одредбе којима су утврђене матичне функције у библиотечно-информационој делатности у Србији. Поменуте одредбе су, наиме, уведене као новина на плану тадашње законске регулативе, те су се, у међувремену, и потврдиле у пракси.

Основне слабости тог оквира су изостојање прописа који би дефинисали мрежу и обавезујуће стандардне услове и ресурсе за рад јавних библиотека на националном нивоу и непостојање критеријума за финансирање културе, па и јавних библиотека на локалном нивоу.

Нови прописи донети 1994. године нису, наиме, обухватили дефинисање услова за рад јавних библиотека већ је јавним библиотекама на располагању био само докуменат који је део претходног законодавног система, такозваног система самоправних интересних заједница, *Стандарди за народне библиотеке*¹⁸, чији је степен обавезности у новом законодавном оквиру био занемарљив.

У убедљивој већини друштвених делатности у Србији, наиме, постојала је законска регулатива којом су били прописани просторни и други услови за остваривање делатности.

Питање простора и других услова је, најчешће, било регулисано основним законским актом (законом о одговарајућој делатности) и одговарајућим подзаконским актом - најчешће правилником о нормативима и стандардима или правилником о ближим условима, а у појединим случајевима уредбом о критеријумима и уредбом о нормативима и стандардима простора.

Сва наведена законска и подзаконска акта донели су одговарајући органи државне управе. Законским актом регулисано је најчешће:

- основ за доношење подзаконског акта којим ће се ближе дефинисати просторни и други услови,
- одређен је државни орган овлашћен и одговоран за доношење тог акта, и
- одређен је орган државне управе овлашћен за утврђивање испуњености услова за обављање делатности који су прописани законом и подзаконским актима.

Подзаконским актима ближе су, у већини области били врло детаљно, прописани просторни и остали услови неопходни за остваривање делатности установа и организација из те области.

У области културе, на пример, на основу *Закона о културним добрима*¹⁹ Министар културе донео је *Правилник о ближим условима за почетак рада и обављање делатности установа заштите културних добара*²⁰ којим се прописују ближи услови у погледу просторија, техничке опреме и стручног кадра за почетак рада и обављање делатности завода за заштиту споменика културе, музеја, архива и кинотеке.

У области јавног библиотекарства, међутим, *Законом о библиотечкој делатности* није био утврђен законски основ за прописивање услова, нити је био одређен државни орган надлежан за доношење подзаконског акта који би ближе прописивао просторне и друге услове за остваривање делатности јавних библиотека, као ни орган надлежан за утврђивање испуњености прописаних услова.

За мрежу јавних библиотека у Аутономној покрајини Војводини *Законом о утврђивању надлежности Аутономне покрајине Војводине* утврђен је законски основ да државни органи Покрајине утврђују мрежу јавних библиотека (члан 45, став 1. тачка 2.), да прописује услове за рад јавних библиотека (члан 45, став 1. тачка 3.) и да утврђује испуњеност прописаних услова (члан 45, став 1. тачка 4.).

Одговарајући подзаконски акт на основу наведених одредби овог *Закона*, међутим, нису никад донети те добра законска основа за стандардизацију услова за рад јавних библиотека у Војводини није била доведена до краја.

Од стандарда на локалном нивоу у анализираном периоду у мрежи јавних библиотека Града Београда били су присутни *Стандарди за библиотеке Београда*, донети од стране Извршног одбора Скупштине града Београда 1996. године на предлог Библиотеке града Београда и Секретаријата за културу. Будући да су донети су од стране државног органа имали су одговарајући степен обавезности, али нису дефинисали ближе ни мрежу ни простор и опрему већ само колекције и особље.

Правна регулатива која је прописивала мрежу, услове и ресурсе за рад јавних библиотека била је недограђена и недоследна: део регулативе био је донет на републичком нивоу, али је недостајао законски основ за стандардизацију мреже, услова и ресурса, део законске регулативе био је донет на покрајинском нивоу, али нису донети предвиђени подзаконски акти, присутна је била стандардизација на републичком нивоу, али не од стране овлашћеног државног органа већ од стране библиотечке заједнице те су ти стандарди били необавезујући за осниваче јавних библиотека.

Јавно библиотекарство је једина делатност јавних служби у Републици Србији у којој је питање услова било регулисано застарелим стандардима из 1987. године који нису усвојени од надлежног државног органа, па је степен њихове обавезности неупоредиво мањи од степена обавезности одговарајућих аката које су за друге друштвене делатности донели државни органи.

Питање стандардних услова за рад јавних библиотека била је, свакако, најслабија карика у ланцу законодавних прописа којима је било регулисано остваривање делатности мреже јавних библиотека на основу *Закона о библиотечкој делатности* из 1994. године.

У циљу чвршћег законског утемељења делатности јавних библиотека у склопу доношења нових законских прописа у култури средином 2011. године донет је нови *Закона о библиотечко-информационој делатности*²¹, у који су уграђена решења којима се прецизније одређују законске основе за прописивање мреже и просторних и других услова за остваривање библиотечко-информационе делатности у мрежи јавних библиотека. Поменути Закон ступио је на снагу 23.

јула 2011. године а примењује се од 23. јануара 2012. године те није имао утицаја на положај и пословање јавних библиотека у 2011. години, али јесте имао утицај на пословање јавних библиотека у 2012. години иако до краја 2012. године нису била донета сва подзаконска акта предвиђена овим Законом. Године 2013. и 2014. јавне библиотеке функционисале су у окружењу потпуно дограђене правне регулативе.

Новим *Законом о библиотечко-информационој делатности* прописано је:

- а) доношење подзаконског акта којим би се ближе регулисало питање неопходних услова за рад библиотека, посебно јавних,
- б) овлашћене државног органа (министар надлежан за културу) за доношење одговарајућег подзаконског акта за јавне библиотеке и
- ц) одређивање државног органа (министарство надлежно за културу) који је овлашћен да утврђује испуњеност услова прописаних законом и подзаконским актом.

Прописано је, дакле, да се стандардни услови услови за остваривање делатности јавних библиотека регулишу подзаконским прописима донетим на основу *Закона о библиотечко-информационој делатности* јер је то једини начин да се оснивачи обавезу на обезбеђивање неопходних услова за њихов рад.

Недограђена регулатива на плану финансирања представљала је у првом делу анализираних периода, такође, озбиљан проблем у обезбеђивању неопходних и довољних средстава за рад мреже јавних библиотека. Иако је, наиме, чланом 11. поменутог *Закона делатностима од општег интереса у области културе* била прописана обавеза општина и градова да средства за остваривање потреба у култури опредељују на основу критеријума, програма и предрачуна трошкова потребних за остваривање тих програма нормативно утврђени критеријуми су били права реткост па су се средства за рад јавних библиотека опредељивала најчешће на основу затеченог стања из претходне године и без јасно утврђених параметара. Такво стање најнеповољније се одражавало на обим средства за куповину нових књига која су претежно и у већини општина била далеко испод обима неопходног за редовно годишње обнављање фондова јавних библиотека.

Будући да се поменути законски инструменат показао као неефикасан са становишта интереса јавног библиотекарства било је неопходно новим законским прописима на ефикаснији начин дефинисати обавезе оснивача према свим установама културе, па и према јавним библиотекама.

У документу који је дефинисао културну политику Министарства културе у једном делу анализираних периода *Приоритети Министарства културе за период од 2008. до 2011. године*²² унапређење националних правних основа културе пројектовано је у постулату одговорности јавних власти за развој културе и уметности те је, у циљу успостављања стандарда у културној политици и развоја културног система, стварање правног оквира доношењем општег Закона о култури и других закона о појединачним културним делатностима, као и доношење сета пореских и других закона од значаја за домен културе сврстано у стратешке приоритете.

Унапређење правних основа за обезбеђивања довољних средстава за финансирање јавних библиотека у поменутом документу пројектовано је у увођењу стратешког планирања и евалуације, као предуслова културног развоја и обавезе свих актера у култури, односно у доношењу *Програма развоја културе* на локалном нивоу те успостављање транспарентног и објективног система расподеле средстава по основу годишњег конкурса, уз унапред дефинисане критеријуме, изградњом инструмената неопходних за имплементацију приоритета.

Крајем 2009. године донет је нови *Закон о култури*²³ који се примењује од почетка марта 2010. године и који ће у наредном периоду представљати основ и за правни положај и за финансирање установа културе, односно јавних библиотека.

Почетком 2010. године две библиотечке асоцијација (Заједница матичних библиотека Србије и Библиотекарско друштво Србије) и две централне матичне библиотеке (Народна библиотека Србије и Библиотека Матице српске) израдиле су нове *Стандарде за јавне библиотеке у Републици Србији*²⁴ који ће од почетка 2010. године до даљег представљати основ за стандардизацију мреже, услова, ресурса и вредновање резултата рада јавних библиотека.

Будући да је примена средином 2011. године донетог новог *Закон о библиотечко-информационој делатности* отпочела крајем јануара 2012. године рад јавних библиотека у 2011. години одвијао се на основу законских прописа који су њихову делатност дефинисали у периоду од 1994. године те је и анализа услова, ресурса и резултата рада рађена на основу тих прописа. Изузетак су само *Стандарди за јавне библиотеке у Републици Србији* на основу којих су процењивани неки параметри делатности мреже јавних библиотека у Републици Србији у делу који се односи на на 2010. и 2011. годину.

Нови *Закон о библиотечко-информационој делатности* био је у 2012. години нови законски основ за пословање јавних библиотека, али будући да нова подзаконска акта њиме предвиђена нису донета до краја 2012. године сви параметри за анализу пословања јавних библиотека у 2012. години утврђивани су и исказивани према актима који су важили и у 2011. години.

Током 2013. године донето је, на основу новог *Закон о библиотечко-информационој делатности*, низ подзаконских аката који ближе уређују поједина питања из библиотечко-информационе делатности. За анализу пословања јавних библиотека од посебног су значаја два, узајамно комплементарна, акта: *Правилник о ближим условима за обављање библиотечко-информационе делатности јавних библиотека*²⁵ и *Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности*²⁶. Доношењем два наведена акта комплетирана је законска основа којом су оснивачи јавних библиотека законски обавезани на обезбеђивање прописаних минималних услова за рад јавних библиотека, што је био основни недостатак у претходном законодавном оквиру.

Параметри за анализу пословања јавних библиотека у 2014, 2015. и 2016. години утврђивани су и исказивани према новим, напред наведеним актима, донетим после 2011. године који ће надаље служити за праћење и вредновање услова, ресурса и резултата рада јавних библиотека у Републици Србији.

1.1.2. Матичне функције

Јединство подсистема јавних библиотека, као и уосталом целог библиотечко-информационог система Републике, остваривао се у анализираном периоду кроз законом прописане и подзаконским актима ближе дефинисане матичне функције, које се, као функције од општег интереса у библиотечко-информационој делатности, финансирају из буџета Републике Србије, односно Покрајине Војводине.

Финансирање матичних функција било је прописано, наиме, *Законом о делатностима од општег интересу у области културе (члан 2, став 1, тачка 8)* и *Законом о библиотечкој делатности* (члан 10, став 1, тачка 10) којим се матичне функције као функције од општег интереса у култури, односно у библиотечко-информационој делатности, финансирају из буџета Републике, односно Покрајине, на основу чега су Министарство културе, информисања и информационог друштва Републике Србије и Покрајински секретаријат за културу матичним јавним библиотекама обезбеђивали релевантна средства за реализацију матичних функција.

Матичне јавне библиотеке су по доношењу *Закона о библиотечкој делатности* из 1994. године формирале матичне службе у којима је од формирања и у анализираном периоду радило око 45 стручних радника (скоро искључиво библиотекари) при чему је неопходно имати у виду да матичне функције остварују библиотеке као установе, те је на овим пословима било ангажовано знатно више стручних радника, укључујући и директоре чији је допринос реализацији матичних функција специфичан и релевантан.

Поменути *Законом о библиотечкој делатности* матичне функције одређене су као вођење регистра библиотека, вођење каталога библиотечке грађе, пружање стручне помоћи библиотекама, надзор над стручним радом библиотека, старање о усавршавању кадрова за обављање библиотечке делатности, праћење и проучавање стања, потреба и услова рада у библиотечкој делатности и предлагање мера за унапређивање библиотечке делатности и њихово спровођење.

Матичне функције у мрежи јавних библиотека у анализираном периоду, закључно са крајем 2011. године, остваривале су, дакле, на основу два закона, *Закона о библиотечкој делатности* и *Закона о утврђивању одређених надлежности аутономне покрајине*, и једног одговарајућег подзаконског акта, *Решења о одређивању библиотека које обављају матичне функције у библиотечкој делатности*²⁷, следеће библиотеке: Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске, 24 јавне библиотеке у седиштима округа и Библиотека града Београда.

Поменути *Решењем* матичне функције су конципиране на темељу политичко-територијалне поделе Републике на општине и округе и поделе библиотека према типовима, што се у пракси показало као оптимално, дугорочно и функционално решење.

Новина на овом плану, остварена у 2012. години, је примена новог *Закона о библиотечко-информационој делатности* од јануара 2011. године. Матичне функције у мрежи јавних библиотека се од 2012. године, наиме, остварују на основу два закона, новог *Закона о библиотечко-информационој делатности* и *Закона о утврђивању одређених надлежности аутономне покрајине*, и два одговарајућа подзаконског акта: *Решења о одређивању библиотека које обављају матичне функције у библиотечко-информационој делатности на територији АП Војводине*²⁸ и *Решења о одређивању библиотека које обављају матичне функције у библиотечко-информационој делатности*²⁹.

Новим *Законом о библиотечко-информационој делатности* матичне функције су проширене и одређене су као: учешће у свеукупном развоју библиотечко-информационе делатности у Републици Србији, учешће у изградњи јединствене националне мреже библиотека, учешће у изградњи јединственог националног библиографско-информационог система, вођење регистара библиотека за подручје матичних библиотека и других евалуационих евиденција, пружање стручне помоћи и инструкторски рад са запосленим у библиотекама, надзор над стручним радом библиотека, старање о сталном усавршавању библиотечко-информационих стручњака, праћење стања и проучавање потреба и услова рада у библиотекама, предлагање мера за унапређење рада и развој библиотека и учешће у изради дугорочне стратегије развоја библиотека, краткорочних програма и пројеката.

Матичне функције у мрежи библиотека Србије, дакле, од 2012. године, па дакле и у 2016. години, врше се по претходо наведеним законима и решењима и остварују их следеће библиотеке: Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске, 24 јавне библиотеке у седиштима округа, Библиотека града Београда и једна библиотека у седишту општине (Градска библиотека у Вршцу).

Поменути решењима матичне функције су, као и претходном *Решењем* из 1994. године, конципиране на темељу политичко-територијалне поделе Републике на округе и поделе библиотека према типовима, што се у пракси показало као функционално решење, са само једном иновацијом: матичне функције су поверене и Градској библиотеци у Вршцу на подручју једног броја општина Јужно-банатског округа.

Регистар библиотека, који се установио и водио на основу *Правилника о садржини и начину вођења регистра библиотека* воде јавне матичне библиотеке, а Централни регистар библиотека Србије води Народна библиотека Србије и у њега је 31. децембра 2016. године било уписано укупно 2.324 библиотеке и библиотечке јединице, рачунајући и 182 библиотеке са подручја Косова и Метохије, односно 2.142 библиотеке и библиотечке јединице на подручју Војводине и Централне Србије.

Матичне службе матичних јавних библиотека у мрежи библиотека Србије, до краја 2012. године на основу *Правилника о надзору над стручним радом библиотека*, а од фебруара 2013. године на основу *Упутства о начину вршења надзора над стручним радом у библиотекама*³⁰, годишње изврше 400-500 надзора

над стручним радом у библиотекама и 700-800 пута пруже стручну помоћ у библиотекама у својој надлежности.

Матичне службе матичних јавних библиотека у мрежи библиотека Србије, до краја 2012. године на основу до тада важећих подзаконских аката, а од 2013. године на основу нових подзаконских аката годишње 700-800 пута пруже стручну помоћ у библиотекама у својој надлежности.

Народна библиотека Србије, а од 2002. године и Библиотека Матице српске, на основу *Правилника о програму стручног испита у библиотечкој делатности и начину његовог полагања*, организују у два циклуса годишње стручни испит за око 200 кандидата са подручја Републике, док матичне јавне библиотеке кандидате са свог подручја припремају за стручни испит по посебном програму.

Новина на овом плану у 2012. години била је доношење новог подзаконског акта, *Правилника о Програму стручних испита у библиотечно-информационој делатности, начину њиховог полагања и висини накнаде за рад чланова Комисије за полагање стручних испита*³¹. Будући да је поменути *Правилник* донет крајем 2012. године у току 2012. године заказан је и организован по претходном *Правилнику* само јунски испитни рок за стручни испит док је новембарски испитни рок изостао.

У току 2013, 2014, 2015. и 2016. године организован је стручни испит у Народној библиотеци Србије и Библиотеци Матице по новом *Правилнику* у два редовна испитна рока, јунском и новембарском, за укупно око 200 кандидата годишње са подручја Републике Србије.

У току 2014, 2015. и 2016. године организован је нови облик усавршавања стручних радника, стално стручно усавршавање запослених, предвиђен *Законом о библиотечно-информационој делатности* и ближе регулисан *Правилником о сталном стручном усавршавању у библиотечно-информационој делатности*³².

Крајем 2013. године управник Народне библиотеке Србије је на предлог Комисије за акредитацију програма сталног стручног усавршавања запослених акредитовао програме за 2014. годину које су током 2014. године реализовале библиотеке и установе чији су програми акредитовани. Акредитоване програме Народне библиотеке Србије (укупно 15) у Народној библиотеци Србије и матичним библиотекама током 2014. године пратило је укупно 1.669 стручних радника Библиотеке и радника са подручја Републике Србије.

Крајем 2014. године управник Народне библиотеке Србије је на предлог Комисије за акредитацију програма сталног стручног усавршавања запослених *Одлуком о акредитацији програма сталног стручног усавршавања за 2015. годину* акредитовао укупно 30 програма за 2015. годину. Акредитоване програме Народне библиотеке Србије, њих укупно 12, у Народној библиотеци Србије и матичним библиотекама током 2015. године пратило је укупно 1.452 стручна радника Библиотеке и радника са подручја Републике Србије.

Крајем 2015. године управник Народне библиотеке Србије је на предлог Комисије за акредитацију програма сталног стручног усавршавања запослених *Одлуком о акредитацији програма сталног стручног усавршавања за 2016. годину* акредитовао укупно 16 програма за 2016. годину. Акредитоване програме

Народне библиотеке Србије, њих укупно 4, у Народној библиотеци Србије и матичним библиотекама током 2016. године пратило је укупно 399 стручних радника Библиотеке и радника са подручја Републике Србије.

Крајем 2016. године управник Народне библиотеке Србије је на предлог Комисије за акредитацију програма сталног стручног усавршавања запослених *Одлуком о акредитацији програма сталног стручног усавршавања за 2017. годину* акредитовао укупно 17 програма за 2017. годину.

Матичне јавне библиотеке организују сваке године од 10 до 20 семинара и 2 до 5 саветовања за стручне библиотечке раднике и ураде годишње од 10 до 20 анализа рада јавних, школских и специјалних библиотека са подручја округа.

Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске, Универзитетска библиотека *Светозар Марковић* и матичне јавне библиотеке формирају и воде аутоматизовану базу података *Мрежа библиотека Србије* за коју се годишње прикупе и унесу подаци за око 2.200 библиотека у Србији. Матичне јавне библиотеке у поменуто базу прикупе и унесу податке за око 1.900 јавних, школских и специјалних библиотека из домена своје надлежности.

За остваривање матичних функција релевантан је и један нови подзаконски акт донет крајем 2012. године, *Упутство о начину рада библиотека са корисницима*³³, који представља основ да библиотеке донесу сопствени акт којим ће, у зависности од типа библиотеке, профила корисника и садржаја колекција грађе и извора регулисати начин рада са корисницима.

На основу напред изнетих података може се аргументовано оценити да матичне функције, утемељене поменутиим законским прописима 1994. године, као и законским прописима донетим после 2011. године, матичне јавне библиотеке у анализираном периоду у целини гледано реализују успешно.

Остваривање матичних функција у мрежи јавних библиотека и у делу мреже за коју су надлежне матичне јавне библиотеке (мрежа школских и специјалних библиотека и библиотека научно-истраживачких института) и по обиму и по квалитету има узлазну линију развоја и институционално обезбеђује даљу изградњу јединства система.

Може се, дакле, аргументовано оценити да је у анализираном периоду допринос матичних јавних библиотека развоју јединства библиотечко-информационог система Републике Србије релевантан и од великог значаја за његов даљи развој.

У новим законима донетим 2009. и 2011. године (*Закону о култури и Закону о библиотечко-информационој делатности*) матичне функције су задржале своје релевантно место као функције од опшег интереса у области културе за чије се остваривање средства обезбеђују у буџету, односно покрајине.

Током 2014. и 2015. године је, у склопу израде измена и допуна *Закона о библиотечко-информационој делатности*, рађено и на унапређењу законске регулативе у домену финансирања матичних функција, као поверених функција у библиотечко-информационој делатности, али тај процес није окончан доношењем иновираних законских аката.

За даље унапређење матичних функција неопходно је окончање процеса иновирање законске регулативе у библиотечко-информационој делатности, посебно у области матичних функција, даље увећање средстава за матичне функције, посебно у Аутономној покрајини Војводини, као и даље унапређења обима и квалитета вршења матичних функција и, посебно, иновирање метода, поступака и мера за реализацију ових функција.

Значајан и специфичан допринос остваривању матичних функција у библиотечко-информационој делатности, посебно у мрежи јавних библиотека, дају матичне јавне библиотеке редовним и садржајним учешћем у раду асоцијације јавних библиотека, Заједнице матичних библиотека Србије. Заједница матичних библиотека Србије од 2007. године у сарадњи са матичним библиотекама, редовно организује годишњи научно-стручни скуп *Библионет*, као најзначајнију и већ традиционалну међународну манифестацију у библиотечко-информационој делатности у Републици Србији.

1.1.3. Мрежа

У *IFLA/UNESCO Манифесту за јавне библиотеке* афирмисан је принцип да је неопходно да мреже јавних библиотека на националном плану буду организоване у сагласју са националним, регионалним, истраживачким и специјалним библиотекама, као и са библиотекама у школама и на универзитетима.

IFLA/UNESCO Смерницама за развој јавних библиотека за изградњу и одржавање мреже библиотека на локалном нивоу одговоран је и руководилац јавне библиотеке који мора да се стара да се развијају и одржавају мреже на националном, регионалном и локалном нивоу, уз коришћење информационе и комуникационе технологије кад год је то погодно, што омогућава да се кориснику обезбеди широк избор извора.

Мрежа јавних библиотека Републике Србије пројектована је, утемељена, функционише и развија се на бази политичко-територијалне подела Републике на општине. У Републици Србији општина се, у периоду од Другог светског рата па надаље, афирмисала као врло стабилна политичко-територијална јединица, са својом територијом, надлежностима, органима државне власти и буџетом те се организовање мреже јавних библиотека према мрежи општина показало као дугорочно оправдано и рационално решење које је у наведеном периоду, па дакле и у анализираном периоду, обезбеђивало одговарајуће правне, финансијске, просторне, техничке и друге услове неопходне за функционисање целе мреже јавних библиотека.

Мрежу јавних библиотека, као подсистем библиотечко-информационог система Србије, у 2016. години чиниле су следеће јединице:

- 151 самостална јавна библиотека (41 у Војводини и 110 у Централној Србији),

- 10 организационих јединица општинских домова културе или културних центара које врше функцију општинске јавне библиотеке (4 у Војводини и 6 у Централној Србији),
- 446 стационарних огранка јавних библиотека (197 у Војводини и 249 у Централној Србији),
- 30 месних библиотека (13 у Војводини и 17 у Централној Србији),
- 27 библиотека са општим фондом у предузећима (7 у Војводини и 20 у Централној Србији) и
- 3 покретна огранка (0 у Војводини и 3 у Централној Србији).

Укупно је на крају 2015. године у мрежи јавних библиотека било 667 јединица (262 у Војводини и 405 у Централној Србији).

На почетку анализираниог периода, на крају 2000. године, мрежу јавних библиотека чиниле су следеће јединице:

- 141 самостална јавна библиотека (у Војводини 39 и у Централној Србији 102),
- 18 организационих јединица општинских домова културе или културних центара које врше функцију општинске јавне библиотеке у 18 општина Србије (6 у Војводини и 12 у Централној Србији),
- 370 стационарних огранака јавних библиотека (180 у Војводини и 190 у Централној Србији),
- 34 месне библиотеке (13 у Војводини и 21 у Централној Србији), и
- 28 библиотека са општим фондом у предузећима (8 у Војводини и 20 у Централној Србији).

Укупно је на крају 2000. године у мрежи јавних библиотека било 591 јединица (246 у Војводини и 345 у Централној Србији).

Из изнетих прегледа мреже јавних библиотека види се да је у анализираном периоду мрежа била стабилна, да је невелик раст мреже присутан и у Републици и у Војводини, али да се зауставио процес масовног гашења огранака и месних библиотека присутан у преходном периоду од 1990. до 1999. године, да је број месних библиотека и библиотека са општим фондом у предузећима симболичан што практично значи да су ови организациони облици у мрежи јавних библиотека превазиђени и нефункционални.

У даљем развоју мреже неопходно је, приоритетно, развијати мрежу огранака у већим насељеним местима и мреже огранака у удаљеним градским насељима.

1.1.3.1. Оснивање самосталних библиотека

Претходни *Закон о библиотечкој делатности* био је, у складу са чланом 3. *Закон о јавним службама*, између осталих новина које су том периоду доприносиле модернизацији, развоју и унапређењу библиотечког система у Србији, утврдио обавезу општине да у циљу задовољавања потреба грађана у библиотечкој делатности оснују самосталну јавну библиотеку.

Поменути чланом *Закона о јавним службама*, наиме, било је прописано следеће : "Ради обезбеђивања остваривања права утврђених законом и остваривања другог законом утврђеног интереса у области: образовања, науке, културе, физичке културе, ученичког и студентског стандарда, здравствене заштите, социјалне заштите, друштвене бриге о деци, социјалног осигурања, здравствене заштите животиња, оснивају се установе". Одредбама *Закона о јавним службама* утемељен је, дакле, систем јавних установа у образовању, науци, култури и другим друштвеним делатностима.

Сагласно одредбама *Закона о јавним службама*, *Закон о библиотечкој делатности* у трећем ставу члана 12. у поглављу које прописује општи интерес у библиотечкој делатности утврђивао је институционални облик за задовољавање тог интереса на нивоу општине: "Ради задовољавања потреба грађана у библиотечкој делатности општина оснива библиотеку".

Остваривање библиотечке делатности у општини у оквиру општинске јавне библиотеке као самосталне јавне установе био је основ, дакле, и један од темељних услова формирања и функционисања јединственог библиотечко-информационог система Србије, посебно у делу мреже јавних библиотека за који услове за оснивање и функционисање обезбеђује држава са нивоа локалне самоуправе.

Непосредно по доношењу *Закона о библиотечкој делатности* 1994. године Министарство културе, информисања и информационог друштва Србије, Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске и матичне јавне библиотеке предузеле су континуирану иницијативу да се у општинама у којима се библиотечка делатност одвија у оквиру других институција културе оснују самосталне библиотеке.

У периоду од краја 1995. године, када је у Србији било 67 општина у којима су народне библиотеке биле несамосталне и 3 општине без организоване библиотечке делатности до краја 2015. године основано је, пре свега на иницијативу Министарства културе и информисања, Народне библиотеке Србије, Библиотеке Матице српске и матичних јавних библиотека, педесетак самосталних јавних библиотека.

При оснивању самосталних јавних библиотека у пракси су примењивана два решења. По првом решењу органи локалне самоуправе доносили су одлуку о оснивању самосталне библиотеке при чему су услове за рад библиотеке обезбеђивали опредељивањем одговарајућег простора, опреме и особља из јавне установе у оквиру које се до тада реализовала библиотечко-информациона делатност, радио се деобни биланс и даље су настављале рад две јавне установе, самостална библиотека и самостални дом културе или културни центар. При другом решењу органи локалне самоуправе доносили су одлуку о оснивању самосталне библиотеке којој су поверавали и друге послове у култури и јавна библиотека је настављала рад као правни следбеник културног центра, преузимајући простор, опрему, особље и одговорност за укупну делатност културе у општини. Оба решења су у складу за законом и у пракси су се потврдила као

оправдана и рационална, при чему је друго решење најчешће примењивано у мањим општинама.

Новим *Законом о библиотечко-информационој делатности* из 2011. године настављен је континуитет на овом плану и изричито је обавезана свака јединица локалне самоуправе да оснује јавну библиотеку као установу и да обезбеди све потребне услове за њен рад чиме су утврђени законски услови за организацију мреже јавних библиотека у Републици Србији.

Настојања поменутих институција, носилаца развоја библиотечко информационог система Србије, утемељена на наведеним законима, нису, међутим још увек резултирала потпуним окончањем процеса осамостаљивања јавних библиотека.

На дан 31. 12. 2016. године у 10 општинских центара у Србији (4 у Војводини и 6 у Централној Србији) библиотечко-информациона делатност је и даље била организована у оквиру домова културе, што је несагласно законским прописима који обавезују општину да оснује самосталну библиотеку, док је на почетку анализираних периода, на крају 2000. године, ових општина било укупно 28 (8 у Војводини и 20 у Централној Србији).

На крају 2016. године још увек је, дакле, било општина у Србији у којима библиотечко-информациона делатност није организована сагласно законским одредбама већ се реализовала у оквиру других институција културе: домова културе, културних центара, културно-образовних центара и културно просветних и информативних центара који се, неретко, поред културне активности баве и другим пословима, пословима образовања, туризма и информисања, на пример.

На основу увида у услове у којима се одвија библиотечка делатност у мрежи јавних библиотека у Србији и сазнања којима располажу надлежне матичне библиотеке, може се констатовати да је библиотечка делатност у општинама у којима библиотека није самостална, у оквиру расположивих просторних и техничких услова угрожена и да се послови на набавци, обради, чувању и коришћењу библиотечке грађе, најчешће не остварују сагласно законским прописима, подзаконским актима, нормативима и стандардима који регулишу библиотечку делатност у народним библиотекама Србије.

Изоостајање доследне примене *Закона о библиотечкој делатности*, раније, и *Закона о библиотечко-информационој делатности*, сада, у њиховим темељним одредбама, као што је одредба о општинској јавној библиотеци као самосталној јавној установи, делује врло неповољно на остваривање матичних функција и омета установљење, развој и функционисање јединственог библиотечко-информационог система Србије.

Остваривање библиотечке делатности у 10 општина у оквиру друге установе културе није сагласно са актуелним законским прописима и не представља законити и оптимални организациони облик за задовољавање заједничких потреба у библиотечкој делатности на нивоу општине.

У даљем развоју мреже неопходно је да локалне самоуправе у општинама које немају самосталну јавну библиотеку оснивањем самосталне библиотеке реализују своју обавезу поштовања *Закона о библиотечко-информационој*

делатности, који ту обавезу чланом 14, став 1. изричито прописује и тиме обезбеде институционалну основу за успостављање стандардних и законитих организационих услова за развој библиотечко-информационе делатности у општини.

1.1.4. Становништво, насеља и мрежа

Мрежа јавних библиотека пружа услуге становништву Републике Србије које, према последњем, коначном *Попису становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији*, броји 7. 186.862 становника (1.931.809 у Војводини и 5.255.053 у Централној Србији).

У укупном броју становника Републике Србије деце до 14 година има 1.025.278, у Војводини 277.407, а у Централној Србији 747.808. Учешће деце до 14 година у укупном броју становника Републике Србије је 14,26% (Војводине 14,36% и Централне Србије 14,23%).

Анализа мреже јавних библиотека у анализираном периоду ослањала се на Попис становништва Републике Србије из 2002. године, а не на Процену становништва из 2009. године јер се рад јавних библиотека у претежном делу поменутог периода реализовао у демографском окружењу утврђеном пописом из 2002. године, док се анализа пословања јавних библиотека у периоду 2011-2016. години базира на коначном *Попису становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији*.

Становништво градских насеља опслужује и у потпуности обухвата мрежа самосталних јавних библиотеке, библиотека у општинским домовима културе и културним центрима, огранака у градским центрима и библиотека са општим фондом у предузећима.

Насеља изнад хиљаду становника, којих у Србији има 864 (284 у Војводини и 580 у Централној Србији), у 2016. години покривала је мрежа од 404 огранка и месне библиотеке (193 у Војводини и 211 у Централној Србији).

Будући да у Републици до 2003. године није постојала ни једна покретна библиотека становништво насеља испод хиљаду становника није имало јавну библиотеку у месту становања. Од маја 2003. године 16 насеља у општини Пријепоље обухваћена су Пројектом *Инфобус* који се реализује у сарадњи Народне библиотеке Србије и Матичне библиотеке *Вук Караџић* у Пријепољу, од 2008. године двадесетак насеља у општини Алексинац обухваћена су покретним огранком Библиотеке *Вук Караџић* у Алексинцу, као и 7 насеља у општини Кладово која су од 2010. године обухваћена покретним огранком, библиобусом, Библиотеке *Центар за културу* у Кладову.

Мрежом јавних библиотека у Србији у 2016. години обухваћено је, дакле, као и у целом анализираном периоду, укупно око 80% становништва Републике Србије. Тај проценат је изразито виши у Војводини, око 95%, док је у Централној Србији нижи од републичког просека и износи око 73%.

За даљи развој мреже јавних библиотека неопходна је доградња мреже уз уважавање демографског и економског фактора избором најрационалнијег и

најфункционалнијег облика (стационарни огранци, покретни огранци, доставна возила, услужна места...) примереног свакој појединачној средини.

У документу Министарства културе, информисања и информационог друштва *Приоритети Министарства културе за период од 2008. до 2011. године* основ за развој мреже јавних библиотека био је пројектован је у постулату поштовање права на културу свих грађана Републике и децентрализацији културе, као и у стратешким приоритетима који ће се одредити *Програмом развоја културе* и развојем програма и пројеката у срединама без инфраструктуре.

2. УСЛОВИ

2.1. Простор

Простор је унутрашњост зграде, укупна или део, одвојен зидовима или преградама, намењен за рад установе, а према *Међународном стандарду ISO 2789 (Информације и документација-међународна библиотечка статистика)*³⁴ библиотечки простор је *простор који је намењен за функције библиотеке.*

Простор се исказује у квадратним метрима, а основни параметар за исказивање просторних услова јавних библиотека је број квадратних метара на хиљаду становника подручја на коме библиотека остварује своју делатност, што је у Републици Србији број становника општине, односно града.

Библиотечки простор намењен је за смештај и чување грађе, за коришћење грађе, за стручни рад особља, за јавне програме, за изложбе књига и друге грађе, као и за опште намене (комуникације, друштвени живот, заједничке просторије, грејање, вентилација...)

Да би се, према *IFLA/UNESCO Манифесту за јавне библиотеке*, остварио принцип оптималне физичке доступности библиотечких услуга свим члановима заједнице потребни су библиотечке зграде на добрим местима и добри простори за читање и учење, док *IFLA/UNESCO Смернице за развој јавних библиотека* прописују да "Библиотека треба да има одговарајући простор за потпуно остваривање библиотечких услуга које су у складу са њеним стратешким планом и које задовољавају локалне, обласне или националне стандарде/смернице".

Просторни услови за рад јавних библиотека у Србији били су дефинисани поменути *Стандардима за народне библиотеке* из 1987. године, односно *Стандардима за јавне библиотеке у Републици Србији* из 2010. године, а од 2013. године су дефинисани *Правилником о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности* па је простор као основни услов за остваривање делатности јавних библиотека у анализираном периоду валоризован параметрима који су одређени поменути стандардима у време њиховог важења.

Укупан простор са којим је мрежа јавних библиотека располагала у анализираном периоду креће се у распону од 95.000 до 100.000 квадратних метара и без значајнијег увећања. Осцилације по годинама од око 5% су више резултат статистичке грешке него кретања узлазном или силазном линијом.

Мрежа јавних библиотека Србије радила је у 2016. години, наиме, у укупно 102.922 m² (мрежа јавних библиотека у Војводини у 35.732 m², а мрежа јавних библиотека у Централној Србији у 67.199 m²).

Мрежи јавних библиотека Србије у 2016. години на располагању је било 14,32 m² на хиљаду становника, при томе библиотекама у Војводини изразито више – 18,49 m², а у Централној Србији – само 12,79 m².

Неопходно је напоменути да је невелики пораст простора на хиљаду становника у неколико последњих година анализираних периода резултат смањења броја становника а не знатнијег увећање простора за рад јавних библиотека.

У анализираном периоду мрежа јавних библиотека Србије располагала је са 12 до 13 метара квадратних на хиљаду становника, мрежа Војводине са 17 до 19 метара, а Централне Србије са 10 до 13 метара (Табела 1). Осцилације по годинама су више резултат статистичке грешке него кретања узлазном или силазном линијом.

Разлика у расположивом простору за делатност јавних библиотека између Војводине и Централне Србије је знатна (простор са којим располаже мрежа у Централној Србији, гледано према квадратури на 1.000 становника, је тек око 65% од простора са којим располаже мрежа у Војводини) и указује на изразито неравномеран развој мреже у Републици и неопходност обезбеђивања додатног простора за рад јавним библиотекама у Централној Србији.

Година	Република Србија	Војводина	Централна Србија
2000	12,08 m ²	17,89 m ²	9,92 m ²
2001	12,18 m ²	17,50 m ²	10,20 m ²
2002	12,03 m ²	16,98 m ²	10,19 m ²
2003	12,03 m ²	17,94 m ²	9,84 m ²
2004	12,23 m ²	17,67 m ²	10,20 m ²
2005	12,00 m ²	17,34 m ²	10,01 m ²
2006	12,76 m ²	18,31 m ²	10,69 m ²
2007	12,95 m ²	18,10 m ²	11,03 m ²
2008	12,80 m ²	17,68 m ²	10,99 m ²
2009	13,32 m ²	18,70 m ²	11,31 m ²
2010	12,45 m ²	16,84 m ²	10,82 m ²
2011	13,43 m ²	18,03 m ²	11,71 m ²
2012	13,58 m ²	17,87 m ²	12,01 m ²
2013	13,60 m ²	18,15 m ²	11,98 m ²
2014	13,91 m ²	18,36 m ²	12,28 m ²
2015	13,88 m ²	18,40 m ²	12,21 m ²
2016	14,32 m ²	18,49 m ²	12,79 m ²

Табела 1. Простор јавних библиотека у периоду 2000-2016. година

Ако бисмо расположиви простор јавних библиотека поредили са, по *Стандардима за народне библиотеке* из 1987. године за постојећу мрежу неопходним простором, добили бисмо следеће параметре: садашњи простор представља око 80% на републичком нивоу, односно око 90% за Војводину и око 70% за Централну Србију.

Ако бисмо постојећи простор, међутим, поредили са, по *Стандардима за народне библиотеке* из 1987. године за потпуно развијену мрежу неопходним простором, добили бисмо следеће параметре: садашњи простор представља око 60% на републичком нивоу, односно око 80% за Војводину и око 50% за Централну Србију.

Поређење расположивог простора са нешто захтевнијим параметрима *Стандарда за јавне библиотеке у Републици Србији* из 2010. године, у целини гледано, остаје у оквирима неповољне оцене простора по *Стандардима за народне библиотеке* из 1987. године.

Поређење расположивог простора са параметрима актуелног *Правилника о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности* такође, у целини гледано, остаје у оквирима неповољне оцене простора по *Стандардима за народне библиотеке* из 1987. године.

Основна разлика између претходних и нових стандарда када је простор у питању је у томе што стандарди из 1987. и 2010. године у простор јавне библиотеке нису укључивали и наменски простор за јавне скупове и изложбе, нарочито ако тај простор није био у оквиру зграде библиотеке. Укључивање и тога простора у биланс расположивог простора за рад јавне библиотеке, по актуелним стандардима, оправдано је и даје реалнију слику стања у мрежи јавних библиотека на плану просторних услова, те је и укупна процена расположивог простора нешто повољнија иако није било знатнијег увећања просторних услова, изузев у појединачним случајевима.

Општа слика стања на плану просторних услова мреже јавних библиотека је само апроксимативни оквир па је ближе стање просторних услова реалније сагледавати на нивоу мреже јавних библиотека на подручју града, односно општине, а сагласно мрежи градских насеља и типу насељних места, броју становника, удаљености, развијености мреже путева и саобраћајним везама и другим релевантним чиниоцима који утичу на формирање развијене мреже јавних библиотека у једној општини, односно граду.

2.1.1. Власништво над простором јавних библиотека

Питање власништво над простором је у анализираном периоду било присутно као актуелни проблем који је настао као последица процеса власничке транзиције у држави. У току процеса трансформације некадашње друштвене својине у приватну и државну јавне библиотеке су, најчешће биле затечене у зградама код којих је питање власништва било отворено.

Карактер својине библиотечких зграда, земљишта и библиотечке грађе које користе библиотеке које су основале Република, аутономна покрајина, градови и

општине, дакле и јавне библиотеке, био је утврђен чланом 32. *Закона о библиотечкој делатности* којим су ова средства дефинисана као средства у државној својини, као и *Законом о средствима у својини Републике Србије*³⁵.

Само један део јавних библиотека, међутим, ради у наменски изграђеним објектима који пружају стандардне услове за њихов рад и омогућавају даљи развој и који су укњижени на библиотеку или општину и, са становишта својинских односа, представљају државно власништво.

Један, нешто већи број библиотека ради у наменски адаптираним и реконструисаним објектима код којих такође не постоји проблем власништва јер су укњижени на библиотеку или општину.

Највећи број јавних библиотека, међутим, ради у објектима, који још увек нису, а неопходно је да буду, укњижени на библиотеку која у њима остварује своју делатност или на општину као оснивача јавне библиотеке, чиме би се библиотечки простор дефинисао као државно власништво.

Најнеповољнији је положај библиотечких огранака, месних библиотека и неких општинских библиотека који су у статусу подстанара у бившим задружним домовима који су сада дефинитивно у завршној фази приватизације и имају статус приватне својине. У овом случају јавне библиотеке су дефинитивно остале без простора које су користиле за своју делатност.

У бољој су позицији библиотечки огранци и месне библиотеке које у насељеним местима раде у послератним домовима културе који су власништво месних заједница, односно општина, те су у државној својини.

Неке библиотеке раде у новијим домовима културе који су изграђени последње три деценије прошлог века и чији су корисници и друге установе културе или јавног информисања а својински статус често недефинисан. Неки од ових објеката имају статус објекта у изградњи што својински проблем чини још отворенијим.

Има библиотека које раде у зградама школа, домова здравља и других јавних установа и зградама јавних предузећа и њихов је положај са становишта својине нешто бољи него положај библиотека које раде у зградама предузећа којима предстоји приватизација или су већ приватизована што ће неке библиотеке оставити без простора за рад.

Јавне библиотеке које раде у национализованим објектима такође ће се, ускоро, наћи у неповољном положају, као и неколико библиотека које за свој рад користе верске објекте.

У специфичном положају налазе се библиотеке које за свој рад користе око четрдесетак објеката који су под заштитом *Закона о културним добрима* и налазе се у различитом својинском статусу.

Осим у неколико случајева у којима је дошло до разрешења својинских односа у корист јавних библиотека стање на овом плану је током анализираног периода било без битних унапређења све до 2012. године.

Крајем 2011. године, наиме, донет је *Закон о јавној својини*³⁶ који је у поменути проблематику унео јасније и законски утемељеније односе. Поменути Закон је, наиме, дефинисао три облика јавне својине: право својине Републике

Србије - државна својина, право својине аутономне покрајине - покрајинска својина и право својине јединице локалне самоуправе – општинска, односно градска својина. Простор у коме јавне библиотеке остварују своје законом прописане функције је, будући да су оснивачи јавних библиотека јединице локалне самоуправе, општинска, односно градска својина.

Закон о јавној својини је омогућио да се проблематика власништва простора за рад јавних библиотека решава уз потпуна овлашћења и одговорност локалне самоуправе као оснивача јавних библиотека одговорних за обезбеђење просторних и других услова за рад мреже јавних библиотека у општини, односно граду. Јавне библиотеке су, дакле, као и све друге јавне установе чији су оснивачи Република, покрајини или општине, односно градови, само корисници простора у коме остварују своју делатност.

За унапређење стања на овом плану неопходна је снажнија политичка воља у органима локалне самоуправе да се, на основу иновираних законских инструмената, обезбеде, са становишта власништва, релевантни и дугорочнији просторни услови за рад јавних библиотека. За благовремено решавање просторних проблема јавних библиотека неопходно је да се, са ослоном на иновирани законске одредбе, у сваком појединачном случају превасходно дефинише власништво над простором који оне користе, што је основни услов за евентуалну санацију, реконструкцију или доградњу и надоградњу простора, јер су наведене интервенције и унапређења оправдана само у случају да је простор који јавна библиотека користи државна својина, односно својина локалне самоуправе.

3. РЕСУРСИ

Да би на задовољавајући начин испуњавала своје улоге јавна библиотека према *IFLA/UNESCO Смерницама за развој јавних библиотека* обавезно треба да буде снабдевена одговарајућим ресурсима, не само кад се оснива него у континуитету, да би могла да одржи и развија услуге које задовољавају потребе локалне заједнице.

Јавној библиотеци, према овом документу, треба обезбедити одговарајуће образовано особље са одговарајућом обуком и довољно средстава да реализује било који начин испоручивања услуга који је потребан да би испунила своју животно важну улогу у заједници.

Поред образованог особља јавној библиотеци је неопходно обезбедити довољна средства како би набављала и редовно садржински обнављала грађу у свим форматима да би задовољила променљиве потребе група и појединаца.

Основни ресурси за рад јавних библиотека у Србији (особље и колекције) били су у анализираним периоду дефинисани поменути *Стандардима за народне библиотеке*, односно *Стандардима за јавне библиотеке у Републици Србији* из 2010. године и *Правилником о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности* из 2013. године, па су ресурси за рад

јавних библиотека у анализираном периоду посматрани по годинама у поређењу са параметрима који су њима дефинисани.

3.1. Особље

За обавље стручних послова у јавним библиотекама неопходно је обучено стручно особље као један од основних ресурса сваке библиотеке.

Према *IFLA/UNESCO Манифесту за јавне библиотеке* јавну библиотеку је неопходно ефикасно организовати и одржавати професионалне стандарде рада, а да би се осигурале одговарајуће услуге незаобилазно је стручно усавршавање и континуирано образовање библиотекара.

Према *IFLA/UNESCO Смерницама за развој јавних библиотека* јавној библиотеци треба обезбедити одговарајуће образовано особље, са одговарајућом обуком, а да би се заједници пружила најбоља могућа услуга неопходно је да се одржава добро обучено и веома мотивисано особље.

При исказивању броја запослених у јавним библиотекама у овој анализи коришћен је, сагласно дефиницији *Међународног стандарду ISO 2789*, концепт ЕПРВ (еквивалент пуног радног времена), што значи да је исказиван број радних времена а не број извршилаца како би се подаци о броју радника са непотпуним радним временом претворили у еквивалентан број радника са пуним радним временом.

У јавним библиотекама Србије радило је 2016. године укупно 1.932 стручна радника (649 у Војводини и 1.283 у Централној Србији)

Квалификациона структура стручног библиотечког особља јавних библиотека, националним стандардима утврђена као однос броја запослених са високом, вишом и средњом стручном спремом (1:1:1), добра је и у оквиру је параметара који су дефинисани још претходним стандардима из 1987. Године, као и наредним и сада важећим стандардима

У укупном броју запослених у 2016. години, наиме, има 880 радника са високом спремом (међу којима су и 24 магистара и 8 доктора наука), 221 радник са вишом и 831 радник са средњом школском спремом.

У јавним библиотекама у Војводини радио је у 2016. години 261 стручни радник са високом спремом (међу којима су и 5 магистара и 2 доктора наука), 74 радника са вишом и 314 радника са средњом школском спремом.

У јавним библиотекама Централне Србије радило је у 2016. години 619 стручних радника са високом спремом (међу којима и 19 магистара и 6 доктора наука), 147 радника са вишом и 517 радника са средњом школском спремом.

Година	Република Србија	Војводина	Централна Србија
2000	1.163	391	772
2001	1.233	381	852
2002	1.353	417	936
2003	1.492	456	1.036
2004	1.445	416	1.029

2005	1.477	435	1.042
2006	1.470	431	1.039
2007	1.553	437	1.116
2008	1.542	422	1.120
2009	1.545	455	1.090
2010	1.726	571	1.155
2011	1.899	660	1.239
2012	1.915	656	1.259
2013	1.947	669	1.278
2014	1.979	663	1.316
2015	1.937	657	1.280
2016	1.932	649	1.283

Табела 2. Особље јавних библиотека у периоду 2000-2016. година

У мрежи јавних библиотека у Србији у анализираном периоду, од 2000. до краја 2016. године, број стручних радника на библиотечким пословима повећао се за скоро 60 процената, и у Републици укупно, и у Војводини и у Централној Србији. (Табела 2).

Укупан број запослених је, међутим, током целог периода био несагласан за стандардима. Општи стандард за број запослених у јавним библиотекама према поменути *Стандардима за народне библиотеке* из 1987. године број стручног особља одређивао према броју становника и према броју коришћених књига.

Према првом критеријуму (број становника) тадашњи број запослених представљао је око 80% од броја радника који би били неопходни за мрежу која би опслуживала све становнике Србије. Овај проценат је био изразито виши у Војводини, 100, док је у Централној Србији свега 60. Поменути параметар је скоро у потпуности сагласан са степеном развијености мреже, што значи да је за функционисање постојеће мреже по овом критеријуму обезбеђен довољан број стручних радника.

Према другом критеријуму (број коришћених публикација), међутим, тадашњи број стручних радника био је двоструко већи (око 200% и у Републици, и у Војводини и у Централној Србији) од броја стручних радника који би били потребни сагласно броју коришћених књига.

Овај врло неповољни параметар, међутим, никако не значи да је број радника велики, него да је број коришћених књига у анализираном периоду неприхватљиво мали.

Поређење расположивог броја стручних радника са новим, нешто захтевнијим параметрима по стандардима из 2010. године, давало је неповољније стање, али је, у целини гледано остајало у оквирима неповољне оцене броја радника по претходним стандардима из 1987. године.

Према новим, актуелним стандардима према критеријуму броја становника садашњи број запослених у периоду од 2011. до краја 2016. године представља

око 65% од броја радника који би били неопходни за у потпуности развијену мрежу која би опслуживала све становнике Србије. Овај проценат је изразито виши у Војводини, око 80%, док је у Централној Србији свега око 60%.

Током 2015. године, као и у 2014. години, дошло је до незнатног смањења броја запослених у мрежи јавних библиотека у односу на 2014. годину за око 2% у Републици, за око 1% у Војводини и за око 3% у Централној Србији, што је настало као директна последица административног ограничења запошљавања нових радника у јавним установама у Републици у току тих година, док је у 2016. години број радника скоро идентичан броју радника у 2015. години.

Нови, актуелни стандарди су на овом плану, у целини гледано, нешто захтевнији у односу на претходне стандарде и у односу на стварно стање и објективне могућности за повећањем броја запослених у ближој будућности.

Материјални положај запослених у мрежи јавних библиотека био је у протеклом периоду одређен *Законом о платама у државним органима*³⁷, као и *Уредбом о коефицијентима за обрачун и исплату плата запослених у јавним службама*³⁸ којом је периодично усклађивана висина плата запослених са инфлацијом, односно са растом трошкова живота. Поменута акта примењивана су, осим у појединачним случајевима, и за опредељивање буџетских средстава за плате запослених у јавним библиотекама од стране оснивача и за расподелу средстава за плате запослених у библиотекама, чиме је била обезбеђивана законитост пословања јавних библиотека.

У целини гледано, материјални положај запослених у јавним библиотекама био је скоро идентичан материјалном положају запослених у већини других установа јавних служби у Србији у анализираном периоду¹.

За унапређење кадровских услова за даљи развој јавних библиотека неопходно је повећање броја особља сагласно даљем развоју мреже, унапређење структуре стручне спреме особља и, посебно, континуирано образовање и стручно усавршавање особља

Да би се, према *Приоритетима Министарства културе за период од 2008. до 2011. године*, остварили стратешки приоритетни циљеви на плану људских ресурса у култури неопходан је развој перманентног професионалног образовања и подршка најстручнијим кадровима у култури, па и подршка обученом стручном особљу у библиотечко-информационој делатности.

3.2. Колекције штампане грађе

Библиотечке колекције су од пресудног утицаја на степен остваривања функција сваке, па и јавне библиотеке.

Према *IFLA/UNESCO Манифесту за јавне библиотеке* неопходно је да колекције и услуге јавне библиотеке обухвате све врсте одговарајућих медија и

¹ Анализу кадровских ресурса мреже јавних библиотека за део анализираног периода урадила је Бојана Вукотић у раду *Особље у мрежи јавних библиотека у Србији у 2005. години* доступно преко: http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1897 [20.06.2016]

модерних технологија, као и традиционалну грађу. Исти докуменат даље прописује да је од темељног значаја да колекције буду веома доброг квалитета и да одговарају локалним потребама.

IFLA/UNESCO Смернице за развој јавних библиотека нормирају колекције књига у јавним библиотекама општим начелом да једна афирмисана колекција књига треба да има од 1, 5 до 2, 5 књиге по становнику. Исти докуменат обавезује јавне библиотеке да пружајући широк избор грађе и активности омогућавају деци да искусе радост читања и авантуру откривања знања и дела људског духа.

Приликом анализе колекција штампане грађе у мрежи јавних библиотека Србије, сагласно дефиницији *Међународног стандарда ISO 2789*, разматран је само фонд књига, док се анализом фонда серијских публикација бавила Бојана Вукотић².

Јавне библиотеке Србије располагале су на крају 2016. године са општим фондом од 13.934.530 књига, односно са 1,94 књиге по становнику (у Војводини са 4.943.289 књига, односно са 2,56, а у Централној Србији са 8.991.241 књигом, односно са 1,71 књигом по становнику).

Пораст броја књига по становнику у последњих неколико година резултат је смањења броја становника а не знатнијег увећање колекција јавних библиотека.

У анализираном периоду укупан фонд књига у мрежи јавних библиотека Србије по становнику кретао се у релацији од 1,60 до 1,90 књиге, у Војводини знатно више, од 2 до 2,70, а у Централној Србији знатно ниже, од 1,40 до 1,70 књиге (Табела 3) и без узлазне линије из чега се види да значајнији раст обима фонда анализираном периоду практично изостаје.

Ако имамо у виду да је претходним националним стандардима одређена величина фонда монографских публикација била од 1,5 до 3, а новим стандардима од 1,5 до 2,5, као и међународним од 1,5 до 2,5 књиге по становнику онда се може оценити да је постојећи фонд у Републици и Централној Србији на доњој граници међународних и националних стандардних параметара, док је у Војводини близу горње границе.

Колекције многографских публикација мреже јавних публикација Републике Србије су, квантитативно гледано, у оквиру међународних и националних стандарда. Њихова актуелност је, међутим, упитна што ће се видети у даљем току ове анализа у делу који се односи на податке о њиховој набавци и коришћењу.

Година	Република Србија	Војводина	Централна Србија
2000	1,57	2,03	1,40
2001	1,61	1,98	1,47
2002	1,70	2,27	1,49

² Анализе колекција периодике у мрежи јавних библиотека урадила је Бојана Вукотић у радовима *Периодика у мрежи јавних библиотека Републике Србије* доступној преко: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1898 [20.06.2016] и *Формирање и вођење фонда серијских публикација у јавним библиотекама* доступној преко: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=2027 [20.06. 2016]

2003	1,64	2,16	1,45
2004	1,70	2,33	1,46
2005	1,79	2,40	1,56
2006	1,76	2,49	1,49
2007	1,79	2,47	1,54
2008	1,81	2,53	1,54
2009	1,87	2,66	1,57
2010	1,59	2,09	1,40
2011	1,77	2,27	1,58
2012	1,82	2,25	1,66
2013	1,90	2,38	1,73
2014	1,89	2,47	1,67
2015	1,90	2,53	1,67
2016	1,94	2,56	1,71

Табела 3. Фонд књига по становнику у јавним библиотекама у периоду 2000-2016. година

Јавне библиотеке Србије располагале су на крају 2016. године са фондом књига за децу до 14 година од 3.250.471 књигом, односно са 3,17 књига по становнику до 14 година (у Војводини са 1.282.197 књига, односно са 4,62, а у Централној Србији са 1.968.274 књиге, односно са 2,63 књиге по становнику до 14 година).

У анализираном периоду број књига за децу до 14 година по становнику Републике Србије кретао се у релацији од 2 до 3 књиге, у Војводини знатно више, од 3 до 4, а у Централној Србији знатно ниже, од 1 до 2 књиге (Табела 4) и, као и код укупног фонда, без узлазне линије раста.

И у Републици и Војводини и у Централној Србији број књига за децу до 14 година по становнику је знатно већи од укупног броја књига по становнику: у Републици и у Централној Србији за око 30%, а у Војводини чак за око 50%.

Година	Република Србија	Војводина	Централна Србија
2000	2,47	3,75	1,98
2001	2,33	3,02	2,07
2002	2,38	3,36	2,01
2003	2,42	3,52	2,01
2004	2,03	3,54	1,46
2005	2,08	3,59	1,51
2006	2,19	3,75	1,61
2007	2,26	3,71	1,71
2008	2,36	3,77	1,83
2009	2,49	3,91	1,95
2010	2,28	3,20	1,93
2011	2,75	3,90	2,32

2012	2,83	3,90	2,43
2013	2,84	4,11	2,37
2014	2,93	4,41	2,38
2015	3,00	4,59	2,41
2016	3,17	4,62	2,63

Табела 4. Фонд књига за децу по становнику у јавним библиотекама у периоду 2000-2016. година

Фонд књига за децу у укупном фонду књига учествовао је у 2016. години са 23,33%, (у Војводини са 25,94%, а у Централној Србији са 21,89%).

Учешће фонда књига за децу до 14 година у укупном фонду књига у мрежи јавних библиотека Србије на крају 2016. године је изнад учешћа деце до 14 година у становништву Републике који износи око 20%, али је испод параметара дефинисаних поменути *Стандардима за народне библиотеке* који су прописивали да је неопходно да фонд јавне библиотеке садржи најмање 25% а највише 30% књига за децу.

У анализираном периоду учешће фонда књига за децу до 14 година у укупном фонду књига у Републике Србије кретао се у релацији од 18% до 25% , у Војводини знатно више, од 24% до 30%, а у Централној Србији знатно ниже, од 15% до 22% књиге (Табела 5) и без узлазне линије већ су незнатне осцилације по годинама последица осцилација у набавци и отпису грађе.

Година	Република Србија	Војводина	Централна Србија
2000	24,67%	29,31%	22,20%
2001	22,66%	24,15%	21,92%
2002	21,89%	23,49%	20,99%
2003	23,14%	25,95%	21,59%
2004	18,75%	24,08%	15,60%
2005	18,27%	23,75%	15,14%
2006	19,56%	23,89%	16,89%
2007	19,78%	23,82%	17,36%
2008	20,45%	23,59%	18,53%
2009	20,49%	23,36%	19,42%
2010	22,53%	24,30%	21,55%
2011	22,15%	24,65%	20,84%
2012	22,86%	24,88%	20,82%
2013	21,29%	24,80%	19,52%
2014	22,14%	25,60%	20,26%
2015	22,54%	26,10%	20,56%
2016	23,33%	25,94%	21,89%

Табела 5. Учешће фонда књига за децу у фонду књига у јавним библиотекама у периоду 2000-2016. година

3.2.1. Набавка књига

IFLA/UNESCO Смернице за развој јавних библиотека библиотечку збирку дефинишу као динамичан извор који захтева непрекидан прилив нове грађе и отписивање старе, да би се осигурало да непрестано буде релевантна за заједницу и на прихватљивом нивоу поузданости. Неопходно је да јавна библиотека, према овом документу, подједнако набавља нове наслове и нове примерке потребних постојећих наслова.

Принављање фонда књига је у анализи, сагласно дефиницији *Међународног стандарду ISO 2789*, исказано бројем приновљених књига по појединим годинама у анализираном периоду, а у односу на стандардан обим набавке књига од најмање 5% годишње од минималног књижног фонда према међународним стандардима, претходним *Стандардима за народне библиотеке*, *Стандардима за јавне библиотеке у Републици Србији* и новим, актуелним, *Правилником о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности*.

Недовољан обим набавке књига је у анализираном периоду и даље доминантни проблем који доводи у питање остваривање укупних функција мреже јавних библиотека. Проблем је присутан у сваком делу мреже, траје више од две деценије и од пресудног је значаја за даљи рад и развој мреже јавних библиотека.

Да невоља буде већа проблем је присутан у скоро у целом библиотечко-информационом систему Србије па су неповољне последице таквог стања далекосежне.

На остваривање функција мреже јавних библиотека најнеповољније се одражава неповољно стање набавке у школским библиотекама које су анализираном периоду набављале грађу у обиму који је далеко испод начела и стандарда утврђених одговарајућим међународним документима *IFLA /UNESCO Манифестом за школске библиотеке*³⁹ и *IFLA/UNESCO Смерницама за школске библиотеке*⁴⁰ и националним стандардима за школске библиотеке у Републици Србији. Будући да су у протеклом периоду, према *Закону о основама система образовања и васпитања*⁴¹, органи локалне самоуправе били дужни да обезбеђују буџетска средства за куповину грађе и извора у школским библиотекама и да су та средства изостајала или обезбеђивана само у иницијалном обиму фондови школских библиотека су у врло високом степену неактуелни³.

У периоду који је претходио периоду који је предмет ове анализе, у последњој деценији прошлог века, већ је, због недовољног обима набавке, дошло до драстичног осиромашења колекција јавних библиотека.

³ Анализу стања колекција у школским библиотекама урадила је Марина Митрић у радовима *Проблеми формирања, обраде, чувања и коришћења фондова књига у школским библиотекама у Републици Србији* (У: *Глас библиотеке*, бр. 14/2007, стр. 81-111) и *Књижни и некњижни фондови у школским библиотекама у Републици Србији* (У: *Колекције у библиотекама : формирање, заштита, богаћење, одржавање, ревизија и коришћење / Дани матичних библиотека Србије 2007 Библионет*. – Београд ; Крушевац, 2008, стр. 265-282).

Колекције књига у мрежи јавних библиотека Србије су у последњој деценији прошлог века изостајањем редовне годишње попуне у пуном обиму драстично осиромашене чиме је било озбиљно угрожено остваривање основних функција мреже. Обим набавке књига у јавним библиотекама током последње деценије прошлог века, закључно са 2000. годином, остваривао се, наиме, у обиму не већем од 30% од стандардне годишње набавке.

У периоду од 1990. до 1999. године, било је, дакле, у мрежи јавних библиотека неопходно приновити око 6.000.000 књига, а набављено је само мање од 1.800.000, односно у мрежу није ушло више од 4.200.000 књига. Да невоља буде већа за све то време је и структура набавке, однос броја купљених и поклоњених књига, била врло неповољна: уместо куповине, као одговарајућег облика набавке за мрежу јавних библиотека, у набавци је изразито доминирао поклон.

У анализираном периоду, од 2000. до 2016. године, дошло је до озбиљног увећања обима набавке књига у јавним библиотекама али је тај обим још увек далеко испод стандардима одређеног као неопходног.

Године 2016. мрежа јавних библиотека приновила је укупно 410.701 књигу, што је 55,76% од стандарда, (мрежа јавних библиотека Војводине 126.389 књига, односно 65,57% од стандарда, а мрежа библиотека Централне Србије 284.312 књига, односно 54,36% од стандарда).

У 2014. години заустављен је изразити пад обима набавке присутан у претходним годинама те је набављено само 2% мање књига него у 2013. години, док је у 2015. години обим набавке скоро идентичан обиму набавке у 2014. години, а обим набавке у 2016. години је поново у паду и у Републици и у Војводини и у Централној Србији.

У анализираном периоду обим набавке књига је до 2008. године растао и кретао се из године у годину континуирано узлазном линијом: од 32% до 95% у Републици, од 43% до 121% у Војводини и од 28% до 87% у Централној Србији (Табела 6), што је свакако, био врло повољан елемент у оцени стања јавних библиотека и процени даљег кретања на овом плану. Од 2009. године обим набављених књига, међутим, има тенденцију смањења и у номиналном износу и у процентима, уз напомену да су нови стандарди за јавне библиотеке нешто захтевнији од претходних што је утицало да проценат набављених књига у 2010. години буде у тој мери нижи од процента у 2009. години. Пораст обима набавке у 2011. години, заустављање пада у 2012. и 2013. години и пораст обима набавке у 2014. години од око 8 процената могло је значити наговештај повољнијих кретања на овом плану. Обим набавке у 2015. години је, међутим, идентичан обиму набавке из 2014. године што значи несумњиву стагнацију, док је обим набавке у 2016. години знатно нижи и у Републици и у Војводини и у Централној Србији.

Година	Република Србија	Војводина	Централна Србија
2000	32,52 %	43,29%	28,53%
2001	40,97%	51,27%	37,15%
2002	68,80%	77,45%	65,60%

2003	59,08%	79,09%	51,66%
2004	67,99%	77,35%	64,52%
2005	84,57%	86,39%	83,89%
2006	74,16%	86,55%	69,56%
2007	86,67%	121,68%	73,68%
2008	95,32%	117,38%	87,14%
2009	88,59%	109,54%	80,81%
2010	48,33%	53,32%	46,40%
2011	56,76%	61,99%	54,74%
2012	54,61%	56,90%	53,73%
2013	52,34%	63,12%	48,40%
2014	60,00%	75,78%	56,59%
2015	59,93%	73,46%	57,35%
2016	55,76%	65,57%	54,36%

Табела 6. Набавка књига у јавним библиотекама у периоду 2000-2016 година

У анализираном периоду дошло је и до значајног унапређења структуре набавке у корист куповине чије учешће у укупној набавци у односу на поклон већ у 2003. години доминантно и од те године континуирано расте. Стање мреже јавних библиотека се, дакле, на плану набавке континуирано побољшавало закључно са 2008. годином док је у 2009. и 2010. годину у паду, 2011. године је кренуло узлазном линијом, да би већ наредних, 2012. и 2013. године, проценат набавке поново било у паду. Раст процента набавке у 2014. години није настављен у 2015. години те је због поменуте стагнације изостало релевантније побољшање стања у мрежи јавних библиотека на овом плану, док је у 2016. години обим набавке мањи од обима набавке у 2015. години.

Имајући у виду, међутим, да су скромне колекције дигитализованих публикација и е-издања још увек у фази формирања и да коришћење удаљених извора преко Интернета код већине библиотека у значајнијем обиму изостаје укупно стање на овом плану може се аргументовано оценити и даље као врло неповољно.

У 2016. години у Републици је приновљено је 113.749 књига за децу што је 27,70% од укупног броја приновљених књига у тој години. У Војводини је приновљено 41.040 књига за децу што је 32,47% од укупног броја приновљених књига у Војводини, а у Централној Србији 72.709 књига за децу, односно 25,57% од укупног броја приновљених књига у Централној Србији.

У анализираном периоду проценат учешћа књига за децу до 14 година у укупном броју набављених књига је доста уједначен по годинама и у Републици се кретао у релацији од 20% до 28% , у Војводини од 21% до 30%, а у Централној Србији од 16% до 28% књиге (Табела 7), ако се занемари 2000. година у којој је набављен ванредно висок проценат књига за децу у Војводини.

Година	Република Србија	Војводина	Централна Србија
2000	28,43%	44,00%	19,66%
2001	19,63%	21,21%	18,82%
2002	19,37%	26,54%	16,23%
2003	20,82%	25,29%	18,27%
2004	19,85%	24,81%	17,64%
2005	20,99%	26,46%	18,90%
2006	22,68%	24,64%	27,77%
2007	22,93%	23,82%	22,39%
2008	23,49%	26,49%	22,00%
2009	25,18%	28,03%	19,42%
2010	27,43%	25,91%	28,11%
2011	25,65%	20,16%	25,65%
2012	26,20%	29,91%	24,67%
2013	25,96%	24,80%	24,21%
2014	27,84%	29,04%	27,24%
2015	28,94%	29,76%	28,55%
2016	27,70%	25,94%	25,57%

Табела 7. Учешће књига за децу у набавци књига у јавним библиотекама у периоду 2000-2016. година

Процент учешћа приновљених књига за децу до 14 година у укупно набављеним књигама је релевантан и углавном је сагласан учешћу књига за децу до 14 година у укупном фонду (Табела 5), али је, имајући у виду чињеницу да је учешће књига деце у укупном фонду испод стандардних параметара и проценат учешћа набављених књига за децу испод неопходног процента којим би се поправило недовољно учешће фонда књига за децу у укупном фонду.

3.2.1.1. Откуп Министарства културе и информисања

У циљу ублажавања последица вишегодишњег неповољног стања на плану набавке књига Министарство културе и информисања Србије је у последње две и по деценије установило добру, боље речи врло значајну праксу, да сваке године за јавне библиотеке откупљује релевантан број књига издатих у претходној години, што знатно умањује негативне ефекте недовољних средстава за куповину књига из буџета општина и градова.

Године 2001. Министарство културе и информисања је откупило и јавним библиотекама поклонило 67.660 књига, године 2002. 77.092 књиге, године 2003. 85.871 књигу, године 2004. 66.051 књигу, године 2005. 62.082 књиге, за 2006. и 2005. годину укупно је откупљено 124.164 књиге, а године 2007. 126.394 књиге.

Године 2008. Министарство културе и информисања је откупило и јавним библиотекама поклонило 151.897 књига издатих 2007. године, што је

представљало 24,75 % од стандардима предвиђеног годишњег обима набавке за мрежу јавних библиотека у Србији.

У првој половини 2010. године Министарство културе и информисања Републике Србије је, наиме, по расписаном конкурс за откуп књига издатих током 2009. године за јавне библиотеке за 2009. годину откупило само 56.167 примерака књига, односно само 9,15 % од стандардима предвиђеног годишњег обима набавке за мрежу јавних библиотека у Републици Србији, што је било тек нешто више од једне трећине од обима откупа из претходне, 2008. године.

У односу на обим откупа за претходну, 2009. годину, обим откупа је утростручен и враћен на ниво из 2008. године. Министарство културе и информисања је током 2011. године за јавне библиотеке откупило чак 113.699 примерака књига више него претходне, 2010. године за 2009. годину.

У првој половини 2011. године Министарство културе и информисања Републике Србије је расписало конкурсе за откуп књига издатих током 2010. године и за откуп поновљених издања књига издатих 2009. године за јавне библиотеке за 2010. годину. По тим конкурсима Министарство културе и информисања је за јавне библиотеке откупило укупно 169.866 примерака књига, што је било 27,67% од обима потреба мреже по претходним стандардима, односно 22,34 % од новим стандардима предвиђеног годишњег обима набавке за мрежу јавних библиотека у Републици.

Крајем 2011. године Министарство културе и информисања Републике Србије је расписало конкурсе за откуп књига издатих током 2011. године за јавне библиотеке за 2011. годину. По тим конкурсима Министарство културе и информисања је за јавне библиотеке откупило укупно 160.560 примерака књига, што је било 21,12% од обима потреба мреже по новим стандардима предвиђеног годишњег обима набавке за мрежу јавних библиотека у Републици.

Током 2012. године, Министарство културе и информисања Републике Србије није расписало конкурс за откуп књига издатих током 2011. године за јавне библиотеке, као што је то урадило 2011. године.

Током 2013. године Министарство културе и информисања Републике Србије расписало је конкурс за откуп књига издатих током 2012. године за јавне библиотеке. По том конкурс Министарство културе и информисања је за јавне библиотеке откупило укупно 149.722 примерка књига, што је било 20,32% од обима потреба мреже по стандардима предвиђеног годишњег обима набавке за мрежу јавних библиотека у Републици. Увећаним обимом откупа у 2013. години Министарство културе и информисања је у знатној мери надокнадило изостајање откупа у 2012. години.

Током 2014. године Министарство културе и информисања Републике Србије је расписало конкурсе за откуп књига за јавне библиотеке издатих током 2013. године. По том конкурс Министарство културе и информисања је за јавне библиотеке откупило укупно 214.723 примерка књига, што је 29,14% од обима потреба мреже по стандардима предвиђеног годишњег обима набавке за мрежу јавних библиотека у Републици.

Током 2015. године Министарство културе и информисања Републике Србије је расписало конкурсе за откуп књига за јавне библиотеке издатих током 2014. године. По том конкурс Министарство културе и информисања је за јавне библиотеке откупило укупно 175.384 примерка књига, што је 23,80% од обима потреба мреже по националним стандардима предвиђеног годишњег обима набавке за мрежу јавних библиотека у Републици.

Током 2016. године Министарство културе и информисања Републике Србије је расписало конкурсе за откуп књига за јавне библиотеке издатих током 2015. године. По том конкурс Министарство културе и информисања је за јавне библиотеке откупило укупно 152.945 примерака књига, што је 20,76% од обима потреба мреже јавних библиотека по националним стандардима предвиђеног годишњег обима набавке за мрежу јавних библиотека у Републици.

Процент учешћа поклона Министарства културе и информисања у набавци у анализираном периоду има узлазну линију раста и кретао се од 10% до 30% од стандардима предвиђеног годишњег обима набавке за мрежу јавних библиотека.

Поклон Министарства културе и информисања имао је у анализираном периоду врло значајну улогу у умањивању негативног ефекта недовољног обима буџетских средстава за набавку књига са нивоа локалне самоуправе.

Доминантни проблем мреже јавних библиотека је, евидентно, недовољан обим набавке грађе и извора који је у анализираном периоду присутан и у мрежи и у систему и чији је значај за рад и развој пресудан. Да би се тај проблем разрешио неопходно је повећање средстава из буџета за куповину грађе и извора, као и увећање сопствених приходи јавних библиотека.

За превазилажење проблема набавка књига неопходно је, приоритетно у односу на све друге проблеме у мрежи, обезбедити средства за темељну обнову и даљу континуирану попуњу књижног фонда.

У актуелној културној политици Министарства културе и информисања откуп публикација из текуће продукције одређен је као једна од три стратешке акције Министарства у библиотечко-информационој делатности, што је основа за процену да ће се овај врло значајан облик попуње фондова јавних библиотека реализовати и даље.

3.2.1.2. Средства оснивача за набавку књига и периодике матичним јавним библиотекама

Већ је напред изнето да је обим набавке књига у анализираном периоду изразито недовољан и да угрожава рад и развој јавних библиотека, односно остваривање њихових темељних функција. Законска је обавеза оснивача јавних библиотека, органа локалне самоуправе, да јавној библиотеци обезбеђују релевантна средства за набавку библиотечко-информационе грађе и извора у обиму који је дефинисан националним стандардима.

Из прегледа који следи види се недовољан обим издвајања средстава оснивача за набавку књига и периодике матичним јавним библиотекама у периоду

2008. до 2016. године и планирана средства за 2017. годину, све исказано у процентима у односу на потребан обим буџетских средстава неопходан за куповину књига по важећим националним стандардима.

Уочава се врло висок степен недоследности у опредељивању средстава оснивача и велике разлике у обиму средстава по појединим оснивачима и, посебно, континуирано изостајање средстава у иоле релевантном обиму код знатног броја градова и општина. У поједини случајевима средства потпуно изостају и то током низа година, док су у знатном броју оснивача средства опредељена у симболичном обиму, што се види у наредном Прегледу.

Преглед средстава оснивача за куповину књига и периодике матичним јавним библиотекама у периоду 2008. до 2016. године.

Град/општина	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	средства 2017		
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	потребна	планирана	%
1 Суботица	29.5	12.0	22.5	13.8	11.2	13.8	6.4	11.5	14.5	8,275,000	240,000	2.9
2 Зрењанин	37.1	5.4	6.4	3.4	2.8	5.1	7.8	6.8	8.3	7,225,000	400,000	5.5
3 Кикинда	36.8	30.7	12.6	12.7	22.0	14.9	35.4	41.6	21.4	3,350,000	728,000	21.7
4 Панчево	64.1	30.0	18.0	14.1	27.7	27.7	27.7	22.8	22.8	7,225,000	1,650,000	22.8
5 Сомбор	25.6	23.3	9.9	11.4	16.9	14.5	12.7	12.7	13.8	5,520,000	1,000,000	18.1
6 Нови Сад	173.8	173.3	77.0	31.0	36.6	31.7	36.4	23.7	50.8	18,775,000	9,303,120	49.6
7 С.Митровица	8.6	7.4	8.3	9.4	8.9	4.8	6.6	4.0	10.8	5,520,000	450,000	8.2
8 Шабац	35.5	38.5	43.0	32.3	37.3	36.6	27.9	24.6	31.3	6,700,000	2,000,000	29.9
9 Ваљево	48.7	42.7	29.6	27.2	27.2	9.1	5.4	7.2	11.8	5,520,000	850,000	15.4
10 Смедерево	18.7	0.0	7.3	13.0	13.0	3.2	4.9	4.2	4.9	6,175,000	800,000	13.0
11 Пожаревац	73.3	63.8	52.3	54.3	22.1	18.1	13.6	51.1	0	5,520,000	1,000,000	18.1
12 Крагујевац	87.2	42.7	38.7	6.1	20.3	4.1	25.5	25.4	20.6	9,850,000	2,050,000	20.8
13 Јагодина	17.0	4.0	11.6	15.2	9.9	3.6	4.1	1.4	7.2	5,520,000	450,000	8.2
14 Бор	36.7	34.4	29.6	47.8	48.2	53.3	62.5	50.1	54.3	3,350,000	1,520,000	45.4
15 Зајечар	2.0	0.0	0.5	0.1	28.9	0.2	7.6	6.3	3.2	3,350,000	1,115,000	33.3
16 Ужице	21.5	21.0	16.1	13.8	14.5	6.5	19.2	17.3	22.1	5,520,000	1,170,000	21.2
17 Чачак	47.4	33.1	29.4	19.4	20.9	28.4	22.1	22.4	22.4	6,700,000	620,000	9.3
18 Краљево	56.9	41.1	17.2	26.9	36.4	22.1	25.0	20.4	24.3	7,225,000	1,850,000	25.6
19 Крушевац	24.4	16.9	7.7	14.3	18.0	13.7	0.5	13.0	6.9	7,225,000	500,000	6.9
20 Ниш	52.4	82.5	48.1	20.3	9.3	12.0	2.7	2.9	11.0	14,575,000	5,020,000	34.4
21 Прокупље	3.6	3.9	9.8	15.6	14.3	15.7	15.4	11.9	24.8	3,350,000	1,200,000	35.8
22 Пирот	20.7	12.2	26.0	14.1	16.6	11.9	15.4	17.0	18.6	3,350,000	650,000	19.4
23 Лесковац	11.9	3.3	11.0	3.8	4.3	4.6	3.3	3.0	0.2	8,275,000	350,000	4.2
24 Врање	20.9	11.7	5.2	5.9	10.0	8.2	7.0	11.9	12.2	5,520,000	700,000	12.7
25 К.Митровица	17.8	8.4	10.2	5.8	0.0	0.0	2.0	1.2	3.8	2,600,000	100,000	3.8
26 Београд	113.3	104.4	60.7	22.0	21.8	4.2	16.6	14.0	18.7	107,135,000	25,000,000	23.3
27 Вршац	-	-	-	-	29.9	49.3	58.1	20.9	23.9	3,350,000	800,000	23.9

Преглед обухвата матичне јавне библиотеке, као репрезентативни узорак, док је стање у осталом делу мреже, у општинским јавним библиотекама, сасвим је извесно, још неповољније.

Проблем недовољних средстава из буџета оснивача јавних библиотека, органа локалне самоуправе градова и општина, намењених куповини библиотечко-информационе грађе и извора, дефинитивно и у дужем периоду који се мери деценијама, озбиљно угрожава остваривање основних функција мреже јавних библиотека у Републици Србији.

3.3. Електронски каталози

Формирање и вођење информационих инструмената један је од основних задатака сваке јавне библиотеке дефинисан и међународним и националним документима.

Према *IFLA/UNESCO Манифесту за јавне библиотеке* један од задатака сваке јавне библиотеке је и допринос унапређењу вештина информатичке и компјутерске писмености.

Према *IFLA/UNESCO Смерницама за развој јавних библиотека* јавна библиотека треба да класификује и каталогизује своје изворе према прихваћеним међународним или националним библиографским стандардима, што ће јој олакшати укључивање у шире мреже.

Закон о библиотечкој делатности прописивао је јединствену обраду библиотечке грађе засновану на примени јединственог система класификовања и евидентирања те јединствене каталожко-библиографске обраде података према међународним стандардима, односно вођење књиге инвентара и каталога, као и вођење централног каталога библиотечке грађе, као једну од матичних функција у библиотекарству.

На основу наведених одредби *Закона о библиотечкој делатности Правилник о евиденцији библиотечке грађе* ближе је прописивао који се подаци уносе у књигу инвентара и каталоге и начин њиховог вођења, док је *Стандардима за јавне библиотеке* била прописана обавеза народне библиотеке да израђује систем каталога и картотека.

Од посебног значаја за разматрање процеса формирања електронских каталога у јавним библиотекама су и одредбе *Закона о библиотечкој делатности* које координирање изградње и развоја јединственог библиотечко-информационог система на јединственој информатичкој технологији у Републици дефинишу као општи интерес у библиотечко-информационој делатности који се као такав финансира из буџета Републике, односно Покрајине.

Упркос доброј законској основи и евидентној потреби да се аутоматизација стручне обраде библиотечке грађе врши системски, доследно и у континуитету од стране Министарства културе и информисања Републике Србије изостало је благовремено утврђивање дугорочне и стратешке културне политике на овом плану те је мрежа јавних библиотека, као уосталом и цела мрежа библиотека Србије, у процесу успостављања електронских каталога, била препуштена сама себи, без стратешки утврђених оквира од стране државних органа који су за то надлежни.

Застој у аутоматизација пословања је био проблем који је угрожава модернизацију јавних библиотека и њихово оспособљавање за задовољавање нових потреба својих корисника. Застој је траје више од две деценије, био је присутан скоро у у целом библиотечко-информационом систему Србије и био је од пресудног је значаја за даљи рад и развој мреже јавних библиотека.

Основни информациони инструменти у јавним библиотекама били су, наиме, лисни каталози, како за старије, тако и за новије публикације, а аутоматизоване базе су бие претежно формиране као локалне и нису омогућавале повезивање библиотека у јединствену мрежу. Аутоматизација пословања јавних библиотека је каснила, одвијала се несистематски, стихијно и парцијално.

Техничка опрема за аутоматизацију била је изразито недовољна, а у мрежи је било присутно више програма, што је са становишта јединства система неприхватљиво.

У циљу превазилажење таквог, неприхватљиво лошег стање на овом плану, Народна библиотека Србије, реализујући своју законску обавезу формирања, координирања, изградње и развијања јединственог библиотечко-информационог система у Србији на јединственој технологији, од 2003. године реализује Пројекат *Виртуелна библиотека Србије*. Овим Пројектом је планирана аутоматизација библиотека Републике по програму јединственом за цео библиотечко-информациони систем Србије на јединственој информатичкој платформи COBISS.

Од средине 2005. године Пројекат *Виртуелна библиотека Србије* начелно подржава Министарство културе, информисања и информационог друштва Републике Србије, а од јуна 2007. године Министарство осим начелне подршке обезбеђује и финансијска средства за покривање трошкова месечних чланарина за јавне библиотеке чланице система чиме су створени системски услови за аутоматизацију мреже јавних библиотека.

У новим законима донетим 2009. и 2011. године (*Закону о култури и Закону о библиотечко-информационој делатности*) функционисање јединственог библиотечко-информационог система у сегменту изградње јединствених информационих инструмената дефинисан је као функција од општег интереса у области културе за чије се остваривање средства обезбеђују у буџету Републике, односно покрајине чиме су обезбеђени законски услови за даљи развој овог система.

Новина на овом плану у периоду од 2012. до 2016. године је примена новог *Закона о библиотечко-информационој делатности* од јануара 2011. године. Процес успостављања јединственог система електронских база библиотека у мрежи јавних библиотека у 2012. години оснажен је значајним иновацијама у *Закону о библиотечко-информационој делатности* од којих су најзначајније успостављање система узајамне каталогизације (члан 10) и формирање посебне организационе јединице Народне библиотеке Србије, Центра за узајамну каталогизацију Републике Србије, (члан 11). Наведене иновације у законској регулативи представљају значајно унапређење законских услова и омогућавају даљи развој система узајамне каталогизације.

На краја 2016. године у оквиру Пројекта *Виртуелна библиотека Србије* било је умрежено укупно више од 200 библиотека, од чега је било 82 јавних библиотека, што представља скоро 50% од мреже јавних библиотека.

За превазилажење застоја у успостављању јединственог система електронских база јавних библиотека, као једног од доминантних проблема у мрежи јавних библиотека, неопходно је, приоритетно у односу на све друге проблеме у мрежи, даље обезбеђивање материјалних, техничких и организационих услова за потпуну и јединствену аутоматизацију пословања мреже јавних библиотека.

У културној политици Министарства културе и информисања финансијска подршка систему узајамне каталогизације кроз Пројекат *Виртуелна библиотека Србије* био је дефинисан као једна од три стратешке акције Министарства у библиотечко-информационој делатности.

4. РЕЗУЛТАТИ

4.1. Чланство

Приликом вредновања резултата рада мреже јавних библиотека Србије коришћен је показатељ чланство у процентима у односу на број становника као показатељ коришћења предвиђен међународним *Смерницама за развој јавних библиотека*, националним документима: претходним *Стандардима за народне библиотеке* и *Стандардима за јавне библиотеке у Републици Србији* и актуелним *Правилником о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности*.

Низак проценат чланством у јавним библиотекама обухваћеног становништва у односу на поменути стандарди одређен проценат од најмање 10% становништва присутан у последњој деценији прошлог века, упркос знакова повремених скромног пораста, присутан је и у анализираном периоду.

Јавне библиотеке су у 2016. години, наиме, уписале 548.079 чланова, од чега 154.009 у Војводини и 394.070 у Централној Србији.

Процент чланством у јавним библиотека обухваћеног становништва Републике Србије у 2016. години је 7,63%, Војводине 7,97%, а Централне Србије 7,50%, што је, у целини гледано, скоро идентично у односу на претходне 2011, 2012, 2013, 2014. и 2015. годину. Раст у 2011. години у односу на 2010. годину је проистекао из поређења са смањеним бројем становника по Попису становништва из 2011. године.

У анализираном периоду проценат чланством у јавним библиотека обухваћеног становништва Републике кретао се 4,72% до 7,63%, Војводине од 7,55% до 8,82% а Централне Србије од 4,47% до 7,50% (Табела 8).

Ако се имају у виду одредбе националних стандарда да је потребно да јавна библиотека упише најмање 10% становништва подручја које опслужује, по ранијим стандардима, односно најмање 12% по актуелним националним

стандардима из 2013. године, проценат уписаних у анализираном периоду и даље је разлог за преиспитивање функција мреже и сваке поједине јавне библиотеке, посебно проценат уписаних у Централној Србији.

Година	Република Србија	Војводина	Централна Србија
2000	5,44%	8,04%	4,47%
2001	5,41%	7,55%	4,62%
2002	5,51%	8,20%	4,51%
2003	4,72%	7,91%	4,62%
2004	5,54%	8,35%	4,50%
2005	6,25%	8,07%	5,57%
2006	6,03%	7,72%	5,40%
2007	6,61%	8,02%	6,16%
2008	6,36%	8,06%	5,72%
2009	6,99%	8,82%	6,30%
2010	6,48%	7,02%	6,28%
2011	7,47%	7,75%	7,37%
2012	7,31%	7,38%	7,29%
2013	7,40%	8,11%	7,14%
2014	7,42%	8,07%	7,18%
2015	7,53%	8,07%	7,33%
2016	7,63%	7,97%	7,50%

Табела 8. Чланство у јавним библиотекама у периоду 2000-2016. година

Јавне библиотеке у Републици су у 2016. години уписале 233.475 чланова деце до 14 година, од чега 62.896 чланова у Војводини и 170.579 чланова у Централној Србији.

Процент чланством у јавним библиотека обухваћене деце до 14 година Србије у 2016. години је 22,77%, Војводине 22,67%, а Централне Србије 22,81%.

У анализираном периоду проценат деце до 14 година уписаних у мрежу јавних библиотека (Табела 9) је изразито виши, чак за око 3 пута, него проценат укупног становништва обухваћеног чланством (Табела 9).

Година	Република Србија	Војводина	Централна Србија
2000	13,28%	19,24%	11,03%
2001	12,78%	17,58%	11,00%
2002	13,54%	18,88%	11,52%
2003	13,87%	18,85%	18,85%
2004	14,19%	19,33%	11,78%
2005	16,08%	20,36%	14,48%
2006	16,12%	19,49%	14,85%
2007	20,60%	22,67%	19,82%

2008	18,07%	24,24%	15,75%
2009	19,35%	23,31%	17,86%
2010	18,41%	18,78%	18,27%
2011	25,16%	24,35%	25,46%
2012	23,97%	21,34%	24,34%
2013	23,10%	23,02%	23,12%
2014	22,24%	22,95%	21,97%
2015	22,47%	23,10%	22,47%
2016	22,77%	22,67%	22,81%

Табела 9. Чланство деце по становнику у јавним библиотекама у периоду 2000-2016. година

Учешћа деце до 14 година у укупном чланству мреже у 2016. години износило је 42,60% у Републици, 40,84% у Војводини и 43,29% у Централној Србији.

Процент учешћа децу до 14 година у укупном чланству мреже у анализираном периоду је уједначен по регионима и у Републици се кретао у релацији од 37% до 49% , у Војводини од 37% до 48%, а у Централној Србији од 37% до 51% књиге, али је неуједначен по годинама са осцилацијама од десетак процената. (Табела 10).

Година	Република Србија	Војводина	Централна Србија
2000	38,32%	37,93%	38,58%
2001	37,04%	36,91%	37,11%
2002	38,57%	36,51%	39,96%
2003	39,49%	37,79%	40,56%
2004	40,18%	39,05%	40,97%
2005	40,40%	40,00%	40,63%
2006	41,97%	40,06%	42,99%
2007	48,52%	44,84%	51,31%
2008	44,63%	47,68%	43,03%
2009	43,47%	41,93%	44,28%
2010	44,61%	42,44%	45,52%
2011	48,03%	45,10%	49,17%
2012	46,76%	41,55%	48,70%
2013	44,50%	40,76%	46,06%
2014	42,74%	40,86%	43,52%
2015	42,57%	41,11%	43,17%
2016	42,60%	40,84%	43,29%

Табела 10. Учешће деце у чланству у јавним библиотекама у периоду 2000-2016. година

Кад се анализира висок проценат учешћа деце у укупном чланству у јавним библиотекама неопходно је имати у виду да је вишегодишњи поремећај у набавци библиотечке грађе директно условио смањење броја одраслих корисника јер су јавне библиотеке за скромна буџетска средства набављале најтраженију грађу укључујући и школску лектуру чиме су библиотеке излазиле у сусрет потребама деце, док су, због скромног обима набавке, запостављане потребе одраслих. Није, дакле, проценат уписане деце висок, него је проценат уписаних одраслих корисника неприхватљиво низак.

4.2. Коришћење књига и обрт књижног фонда

Приликом вредновања рада мреже јавних библиотека Србије на плану коришћења књига коришћен је показатељ позајмице по јединици, то јест обрт извора као показатељ коришћења предвиђен међународним *Смерницама за развој јавних библиотека*, претходним националним *Стандардима за народне библиотеке* и *Стандардима за јавне библиотеке у Републици Србији* и актуелним *Правилником о националним стандардима за обављање библиотечно-информационе делатности*. У свим наведеним документима пожељни обрт књижног фонда за јавне библиотеке износи 2.

Обим коришћења књига у јавним библиотекама је и у анализираном периоду као и у претходном периоду изразито низак и представља озбиљан разлог за темељно преиспитивање функционисања целе мреже и сваке појединачне библиотеке.

Јавне библиотеке евидентирале су у 2016. години коришћење 7.481.882 књиге у Републици, односно 2.051.194 књиге у Војводини и 5.430.688 књига у Централној Србији.

Када број коришћених књига поредимо са расположивим фондом у истој години добијамо најзначајнији параметар за процену ефикасности мреже јавних библиотека, такозвани обрт књижног фонда који је у Републици у 2016. години износио свега 0,54, у Војводини још мање - 0,41, а у Централној Србији – 0,60.

Када имамо у виду одредбе стандарда према којима је потребно да јавна библиотека обрне свој фонд најмање два пута у току године (обрт књижног фонда 2) онда је јасно да су изнети подаци врло забрињавајући јер показују висок степен неактуелности књижног фонда и у којој мери је, због тога, угрожено остваривање основних функција мреже јавних библиотека.

Разлози због којих обрт књижног фонда за стандардном величином заостаје више од три пута треба тражити пре свега и у највећој мери у знатном броју неактуелних и корисницима непотребних књига у фондовима јавних библиотека и у вишегодишњем поремећају у редовној годишњој попуни фондова.

Да неповољно стање на овом плану није карактеристично само за 2015. годину већ да је присутно дужи низ година види се из података о коришћењу књижног фонда у претходним годинама.

У анализираном периоду обрт фонда књига јавних библиотека Републике кретао се од 0,54 до 0,65, Војводине од 0,41 до 0,60 а Централне Србије од 0,59 до 0,75 (Табела 11).

Година	Република Србија	Војводина	Централна Србија
2000	0,63	0,60	0,65
2001	0,60	0,60	0,60
2002	0,58	0,56	0,59
2003	0,59	0,57	0,60
2004	0,58	0,54	0,61
2005	0,61	0,51	0,67
2006	0,57	0,49	0,62
2007	0,57	0,48	0,63
2008	0,56	0,46	0,62
2009	0,60	0,48	0,68
2010	0,63	0,45	0,73
2011	0,65	0,46	0,75
2012	0,64	0,48	0,72
2013	0,59	0,48	0,65
2014	0,60	0,46	0,68
2015	0,56	0,45	0,63
2016	0,54	0,41	0,60

Табела 11. Обрт књижног фонда у јавним библиотекама у периоду 2000-2016. година

Мрежа јавних библиотека евидентирала је у 2016. години коришћење 1.985.385 књига за децу до 14 година у Републици, односно 701.485 књига за децу у Војводини и 1.283.900 књига за децу у Централној Србији.

Обрт књижног фонда за децу је у 2016. години у Републици био 0,61, у Војводини 0,55 и у Централној Србији 0,65.

Обрт књижног фонда за децу се у анализираном периоду је доста неуједначен и по регионима и по годинама и кретао у релацијама од 0,73% до 0,87% у Републици, од 0,55% до 0,85% у Војводини и од 0,73% до 1,04% у Централној Србији (Табела 12), што је за око 30% веће од обрта укупног књижног фонда у одговарајућим деловима мреже и годинама. (Табела 11).

Година	Република Србија	Војводина	Централна Србија
2000	0,79	0,71	0,85
2001	0,79	0,85	0,76
2002	0,75	0,79	0,73
2003	0,73	0,71	0,75
2004	0,85	0,74	0,96
2005	0,86	0,66	1,04

2006	0,82	0,62	0,99
2007	0,79	0,61	0,95
2008	0,75	0,56	0,90
2009	0,78	0,60	0,92
2010	0,83	0,63	0,93
2011	0,87	0,63	1,01
2012	0,82	0,64	0,93
2013	0,81	0,65	0,92
2014	0,76	0,53	0,86
2015	0,70	0,59	0,79
2016	0,61	0,55	0,65

Табела 12. Обрт књижног фонда за децу у јавним библиотекама у периоду 2000-2016. година

Претходни подаци указују да је обрт и укупног књижног фонда и књижног фонда за децу убедљиво најнеповољнији параметар у мрежи јавних библиотека и у Републици и у Војводини и у Централној Србији, што изнова указује на висок степен неактуелности књижних фондова и вишегодишње заостајање у њиховој попуни у стандардном обиму.

Процент учешћа коришћеног фонда књига за децу до 14 година у укупном коришћеном фонду у 2016. години у Републици је износио је 26,54%, у Војводини 34,20%, а у Централној Србији 23,64%.

Процент учешћа коришћеног фонда књига за децу до 14 година у укупном коришћеном фонду у анализираном периоду је доста уједначен и по регионима и по годинама и у Републици се кретао у релацији од 26% до 31% , у Војводини од 29% до 35%, а у Централној Србији од 24% до 29% (Табела 13).

Година	Република Србија	Војводина	Централна Србија
2000	30,88%	34,53%	29,06%
2001	29,91%	34,12%	27,79%
2002	28,44%	32,87%	26,05%
2003	28,63%	32,36%	26,70%
2004	27,43%	32,84%	24,58%
2005	25,76%	30,85%	23,55%
2006	28,01%	30,28%	26,90%
2007	27,45%	29,81%	26,36%
2008	27,42%	28,82%	26,79%
2009	27,06%	28,99%	26,19%
2010	29,69%	33,64%	28,31%
2011	29,51%	33,51%	28,20%
2012	28,33%	33,28%	26,71%
2013	29,15%	33,50%	27,53%
2014	28,00%	33,89%	25,82%

2015	28,16%	34,00%	25,83%
2016	26,54%	34,20%	23,64%

Табела 13. Учешће коришћеног књижног фонда за децу у укупном коришћењу у јавним библиотекама у периоду 2000-2016. година

Процент учешћа коришћеног фонда књига за децу до 14 година у укупном коришћеном фонду у анализираном периоду је за око двадесетак процената изнад процента учешћа фонда књига за децу у укупном фонду књига мреже (Табела 5).

Приликом вредновања рада мреже јавних библиотека Србије на плану коришћења књига коришћен је и показатељ број позајмица по члану предвиђен међународним *Смерницама за развој јавних библиотека*, претходним националним *Стандардима за народне библиотеке* и *Стандардима за јавне библиотеке у Републици Србији* и актуелним *Правилником о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности*.

Када је у питању параметар коришћење књига по члану мрежа јавних библиотека евидентирала је у 2016. години коришћење 13,65 књига по члану у Републици, 13,32 у Војводини и 13,78 у Централној Србији.

Коришћење књига по члану у анализираном периоду незнатно се разликује по регионима (више књига по члану се користи у Централној Србији од Војводине), али је врло уједначено по годинама и кретало се у Републици у релацији од 16 до 18, у Војводини од 14 до 16, а у Централној Србији од 16 до 20 књига (Табела 14).

Година	Република Србија	Војводина	Централна Србија
2000	18,20	15,09	20,28
2001	17,84	15,78	19,09
2002	17,91	15,55	19,50
2003	17,63	15,47	19,00
2004	17,90	15,12	19,82
2005	17,44	15,07	18,72
2006	16,71	15,86	17,17
2007	15,44	14,91	15,66
2008	15,97	14,49	16,74
2009	16,16	14,57	16,99
2010	15,43	13,54	16,22
2011	15,42	13,59	16,13
2012	15,92	14,51	16,44
2013	15,24	14,02	15,75
2014	15,28	14,14	15,75
2015	14,23	14,12	14,28
2016	13,65	13,32	13,78

Табела 14. Број коришћених књига по члану у јавним библиотекама у периоду 2000-2016. година

Када је у питању параметар коришћење књига за децу до 14 година по члану мрежа јавних библиотека евидентирала је у 2016. години коришћење 8,50 књига у Републици, 11,15 књига у Војводини и 7,53 књиге у Централној Србији.

Коришћење књига за децу до 14 година по члану у анализираном периоду не разликује се по регионима (скоро исти број књига по члану се користи у Републици, Војводини и Централној Србији), али је врло неуједначено по годинама са континуираним смањењем и кретало се у Републици у релацији од 9 до 15, у Војводини од 9 до 15, а у Централној Србији од 8 до 15 књига (Табела 15).

Година	Република Србија	Војводина	Централна Србија
2000	14,66	13,74	15,27
2001	14,40	14,59	14,29
2002	13,20	14,00	12,71
2003	12,78	13,25	12,51
2004	12,22	12,71	11,89
2005	11,12	11,63	10,85
2006	11,15	11,98	10,74
2007	8,73	9,95	8,21
2008	9,81	8,76	10,43
2009	10,06	10,07	10,05
2010	10,27	10,73	10,08
2011	9,47	10,10	9,25
2012	9,65	11,62	9,02
2013	9,98	11,50	9,41
2014	10,01	11,73	9,34
2015	9,42	11,68	8,54
2016	8,50	11,15	7,53

Табела 15. Број коришћених књига за децу по члану у јавним библиотекама у периоду 2000-2016. година

У односу на број коришћених књига по члану број коришћених књига за децу до 14 година по члану је континуирано мањи за око 4 књиге.

5. МЕРЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ СТАЊА

5.1. Закључак

Стање мреже јавних библиотека Србије у 2016. години могло би се, као и у целом анализираном периоду, најкраће оценити као стање озбиљне неравнотеже и несклада између још увек скромних могућности јавних библиотека и нарасталих потреба корисника библиотечких услуга.

Динамика развоја мреже јавних библиотека изразито је неуједначена: поједине библиотеке континуирано унапређују свој рад док поједине тек опстају и у затеченим неповољним условима остварују делатност у елементарном обиму.

Обим и квалитет традиционалних библиотечких услуга није на нивоу потреба средине и корисника, а распон извора и обим и квалитет нових библиотечких услуга, посебно, изразито заостаје за новим потребама средине и корисника.

Да би се јавне библиотеке што пре оспособиле да одговоре потребама средине и захтевима корисника неопходно је да се изврши темељно редефинисање њихове сложене улоге у квалитативно новом и све захтевнијем окружењу.

Потребно је, стога, поштовање иновираних законских регулативе, доградња и комплетирање мреже и ревитализација и побољшање свих услова у којима библиотеке остварују своју функцију. Потребно је, такође и редефинисање свих функција јавне библиотеке кроз истраживање потреба средине и развијање континуираног дијалога са окружењем. Процес ширења спектра услуга и континуирано изналажење додатних извора финансирања услов је њихове даље трансформације, као и изградња модерних информационалних инструмената којим се заокружује процес трансформације јавних библиотека у библиотеке новог доба.

5.2. Обогаћивање колекција

Обогаћивање колекција јавних библиотека кључни је и приоритетни услов њиховог даљег рада и развоја.

На садашњем степену развоја мреже јавних библиотека Србије обогаћивање колекција библиотечке грађе и извора доминантни је услов за даљи развој и унапређење функција јавних библиотека Србије.

Према *IFLA/UNESCO Смерницама за развој јавних библиотека* да би задовољила потребе и интересовања заједнице модерна јавна библиотека је обавезна да обезбеђује широк распон грађе у разним форматима и у довољном броју, као и да прати појаву нових формата и нових метода приступа информацијама.

Широк распон грађе неопходно је обезбедити како са становишта категорија, тако и са становишта формата библиотечке грађе.

Са аспекта категорија библиотечке грађе неопходно је да се у јавној библиотеци заступе: књижевна и некњижевна дела за одрасле, младе и децу,

референсна дела, приступ базама података, часописи, локалне, регионалне и националне новине, информације о заједници, службене информације, укључујући информације о локалним органима управе, пословне информације, извори за завичајну историју, генеалошки извори, извори на главном језику заједнице, извори на мањинским језицима који се говоре у заједници, извори на другим језицима, музичке композиције, рачунарске игре, играчке, игре и слагалице и материјали за учење.

Са аспекта формата библиотечке грађе неопходно је да колекције јавних библиотека садрже: књиге у тврдом и меком повезу, брошуре, летке и ефемеру, новине и часописе, укључујући збирке исечака из новина, дигиталне информације на Интернету, онлајн доступне базе података, базе података на CD-ROM-у, DVD дискове, видео касете, ласерске дискове, материјале штампане крупним словима, материјал на Брајевом писму, звучне књиге, електронске књиге и постере.

Посебно значајни сегмент пословања јавних библиотека Србије је формирање, неговање и дигитализација завичајних фондова, као културног богатства које има значај не само на локалном већ и на националном плану.

На плану богаћења колекција библиотечке грађе и извора за децу *IFLA/UNESCO Смерницама за библиотечке услуге за децу*⁴² препоручено је да библиотеке за децу треба да имају разноврсну грађу, примерену децјем узрасту, и у свим форматима. Колекције књига за децу обухватају: штампану грађу (књиге, периодика, стрипови, брошуре), грађу на разним медијумима (CD, DVD, касете), играчке, едукативне игре, компјутере, програме и приступ Интернету. При формирању колекција за децу библиотекари јавних библиотека треба да се руководе следећим критеријумима: да бирају грађу која је веома квалитетна, примерена узрасту корисника, савремена и чињенично поуздана, да представља одраз разних вредности и мишљења, да је одраз културе локалне заједнице и увод у глобалну заједницу.

Према *IFLA/UNESCO Смерницама за библиотечке услуге за младе*⁴³ потребе младих су веома разнолике тако да извори треба да одражавају те разлике. Поред широког избора стрипова, романа, популарних часописа и актуелне популарне музике у колекцијама за младе посебно је да се нађу и следеће врсте грађе: штампана грађа (књиге, часописи, збирка исечака из штампе и брошура, постери), некњижна грађа (аудио касете, CD-ови, мултимедија (CD-ROM, CDI), рачунарски програми, видео касете, друштвене, и игре које се играју на рачунару) као приступ локалним, националним и међународним мрежама.

Да би се, према актуелном документу Министарства културе из децембра 2012. године *Приоритети деловања у култури Републике Србије за период од 2013. до 2017. године: предлог Националног Савета за културу*⁴⁴ остварили стратешки приоритетни циљеви на плану успостављања стандарда у културној политици и развоја културне инфраструктуре, као и на плану унапређења и модернизације рада установа културе неопходан је развој публике са посебно пажњом на мањинске групе, децу, особе са инвалидитетом, посебним потребама, као и развој програма и пројеката намењених мањинским и депривилегованим

групама. Да би се, према поменутом документу, остварили стратешки приоритетни циљеви на плану подизање нивоа учешћа грађана у културним активностима и равномеран културни развој на целој територији републике, односно децентрализација културе неопходан је и развој програма и пројеката намењених деци.

За развој укупне културе у Републици Србији, па и за развој библиотечно-информационог система, посебно мреже јавних библиотека које делују у мрежи јавних установа у култури, неопходно је доношење *Стратегије развоја културе Републике Србије*, документа чије је доношење прописано чланом 19. *Закона о култури*, као и доношење *Програма развоја културе за који се средства за финансирање обезбеђују у буџету аутономне покрајине*, документа чије је доношење прописано чланом 7, став 1. *Закона о култури*, као и израда и доношење *Плана развоја културе за који се средства за финансирање обезбеђују у буџету јединице локалне самоуправе*, документа чије је доношење прописано чланом 7, став 2. *Закона о култури*.

Неопходно је да у свим наведеним документима, сагласно степену и облику одговорности Републике, покрајине и општина, односно градова, развој библиотечно-информационе делатности, а посебно развој мреже јавних библиотека, буде заступљен на релевантан начин, обезбеђен одговарајућим и ефикасним инструментима културне политике и у мери која обезбеђује даљи развој мреже.

5.3. Субјекти трансформације

Најзначајнији субјекти, и за библиотечно-информациону делатност и за друштво, неопходне трансформације јавних библиотека у библиотечно-информационе и ресурсне центре су: Министарство културе и информисања Републике Србије у Београду и Покрајински секретаријат за културу и информисање у Новом Саду (израда и доношење *Стратегије развоја културе Републике Србије*, односно *Програма развоја културе за који се средства за финансирање обезбеђују у буџету аутономне покрајине*, стандардизација мреже, услова и ресурса и израда ефикасних инструмената културне политике), Министарство културе и информисања Републике Србије у Београду и Покрајински секретаријат за културу и информисање у Новом Саду (финансирање функција од општег интереса у мрежи јавних библиотека, учешће у финансирању инвестиција од општег интереса, учешће у финансирању програма и пројеката од општег интереса и учешће у набавци грађе и извора), органи локалне самоуправе као оснивачи јавних библиотека (израда и доношење *Плана развоја културе за који се средства за финансирање обезбеђују у буџету јединице локалне самоуправе*, обезбеђивање стандардних услова и довољних финансијских средстава за рад и развој библиотека, посебно средстава за куповину књига,

периодике и извора, и одговорност за управни надзор и надзор над наменским трошењем средстава), централне матичне библиотеке - Народна библиотека Србије и Библиотека Матице српске, као и матичне јавне библиотеке (изградња јединственог библиотечко-информационог система на јединственој информатичкој платформи, матичне функције у библиотечко-информативној делатности и учешће у доношењу законске регулативе), Катедра за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду и Педагошка академија у Сомбору (образовање високошколског стручног кадра у довољном броју да подмири потребе мреже јавних и других библиотека), стручне библиотечке асоцијације: Заједница матичних библиотека Србије и Библиотекарско друштво Србије (учешће у доношењу законске регулативе и друга питања координације функционисања и развоја мреже), невладин сектор, завичајни клубови и друштва, стручна и културна јавност и, коначно, сами корисници библиотечких услуга (организовање корисника у циљу артикулације и ефикасног заступање сопственог интереса за библиотечким услугама).

Одлучујућу улогу и професионалну одговорност за даљи развој јавних библиотека имају, свакако и пре свих, саме јавне библиотеке, односно њихова руководства и обучено стручно особље. На руководству и стручном особљу јавних библиотека је да у локалној средини у којој делују у координатама правних прописа и обезбеђених услова и ресурса постижу оптималне могуће резултате, али и да инвентивним односом према окружењу утичу на осниваче, да повећавају обим сопствених прихода и да континуирно шире спектар услуга и тиме изграђују и потврђују сопствену улогу у новом информатичком друштву.

¹ IFLA/UNESCO Манифест за јавне библиотеке. У: IFLA/UNESCO Смернице за развој јавних библиотека, Београд : Народна библиотека Србије : Библиотека града Београда, 2005.

² IFLA/UNESCO Смернице за развој јавних библиотека / у име Секције јавних библиотека припремила Радна група којом је председавао Филип Џил; [преводио Гордана Љубановић]. – Београд : Народна библиотека Србије : Библиотека града Београда, 2005.

³ Закон о јавним службама. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 42 (1991), 71 (1994), 79 (2005).

⁴ Закон о библиотечкој делатности. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 34 (1994) и 101 (2005).

⁵ Закон о локалној самоуправи. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 9 (2002), 33 (2004), 135 (2004) и 129 (2007).

⁶ Закон о делатностима од општег интереса у области културе. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 49 (1992).

⁷ Закон о утврђивању надлежности Аутономне покрајине Војводине. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 6 (2002), 99 (2009), 67 (2012).

⁸ Правилник о евиденцији библиотечке грађе. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 7 (1995).

⁹ Правилник о ближим условима за чување библиотечке грађе. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 63 (1994).

¹⁰ Правилник о врсти стручних послова у библиотеци, врсти и степену стручне спреме потребне за њихово обављање. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 63 (1994).

¹¹ Правилник о ближим условима за стицање звања лица која обављају стручне послове у библиотеци. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 63 (1994).

- ¹² Правилник о програму стручног испита у библиотечкој делатности и начину његовог полагања. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 20 (1995).
- ¹³ Правилник о надзору над стручним радом у библиотекама. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 63 (1994).
- ¹⁴ Правилник садржини и начину вођења регистра библиотека. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 63 (1994).
- ¹⁵ Упутство за обраду библиотечке грађе. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 25 (1995)
- ¹⁶ Упутство о ревизији и отпису библиотечке грађе. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 25 (1995).
- ¹⁷ Стручно упутство о поступку и начину стицања звања лица која обављају послове у библиотеци. Доступно преко: http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=364 [31.12.2011].
- ¹⁸ Стандарди за народне библиотеке. *Заједница библиотека*, бр. 1-4 (1987).
- ¹⁹ Закон о културним добрима. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 71 (1994).
- ²⁰ Правилник о ближим условима за почетак рада и обављање делатности установа заштите културних добара. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 21 (1995).
- ²¹ Закон о библиотечко-информационој делатности. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 52 (2011).
- ²² Приоритети Министарства културе за период од 2008. до 2011. године. Доступно преко: <http://www.kultura.sr.gov.yu/?jez=sc&p=6> [31.12.2011].
- ²³ Закон о култури. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72 (2009).
- ²⁴ Стандарди за јавне библиотеке у Републици Србији. <http://bds.rs/gpage123.html> (преузето 31.12.2011).
- ²⁵ Правилник о ближим условима за обављање библиотечко-информационе делатности јавних библиотека. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 13 (2013).
- ²⁶ Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 39 (2013).
- ²⁷ Решење о одређивању библиотека које обављају матичне функције у библиотечкој делатности. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 46 (1994).
- ²⁸ Решење о одређивању библиотека које обављају матичне функције у библиотечко-информационој делатности на територији АП Војводине. *Службени лист АП Војводине*, бр. 27 (2012).
- ²⁹ Решење о одређивању библиотека које обављају матичне функције у библиотечко-информационој делатности. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 122 (2012).
- ³⁰ Упутство о начину вршења надзора над стручним радом у библиотекама. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 7 (2013).
- ³¹ Правилник о Програму стручних испита у библиотечко-информационој делатности, начину њиховог полагања и висини накнаде за рад чланова Комисије за полагање стручних испита. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 123 (2012).
- ³² Правилник о сталном стручном усавршавању у библиотечко-информационој делатности. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 18 (13).
- ³³ Упутство о начину рада библиотека са корисницима. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 96 (2012).
- ³⁴ Међународни стандард ISO 2789 (Информације и документација - међународна библиотечка статистика). Доступно преко: http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1376 [13.09.2014].
- ³⁵ Закон о средствима у својини Републике Србије. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 53 (1995), 3 (1996), 54 (1996), 32 (1997) и 44 (1999).
- ³⁶ Закон о јавној својини. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72 (2011).
- ³⁷ Закон о платама у државним органима. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 34 (2001).
- ³⁸ Уредба о коефицијентима за обрачун и исплату плата запослених у јавним службама. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 44 (2001), 15 (2002), 30 (2002), 32 (2002), 69 (2002), 78 (2002), 61

(2003), 121 (2003), 130 (2003), 67 (2004), 120 (2004), 5 (2005), 26 (2005), 81 (2005), 105 (2005), 109 (2005), 27 (2006), 32 (2006), 58 (2006), 82 (2006), 106 (2006), 10 (2007), 40 (2007), 60 (2007), 91 (2007), 106 (2007), 7 (2008), 9 (2008), 24 (2008), 26 (2008), 31 (2008), 44 (2008), 54 (2008), 108 (2008) и 113 (2008).

³⁹ IFLA /UNESCO Манифест за школске библиотеке. У: *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2005, стр. 419-422, Београд, 2005.

⁴⁰ IFLA/UNESCO Смернице за школске библиотеке. У: *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2005, стр. 387-417, Београд, 2005.

⁴¹ Закон о основама система образовања и васпитања. *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72 (2009), 52 (2011) и 55 (2013).

⁴² Смернице за библиотечке услуге за децу. У: *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2006, стр. 205-209, Београд, 2006.

⁴³ Смернице за библиотечке услуге за младе. У: *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2006, стр. 211-217, Београд, 2006.

⁴⁴ Приоритети деловања у култури Републике Србије за период од 2013. до 2017. године: предлог Националног Савета за културу. Доступно преко: http://www.nsk.gov.rs/doc/zakljucci/Prioriteti_delovanja_u_kulturi2013-2017 [13.09.2014].